

LUCEAFĂRUL

*Revistă pentru literatură,
artă și știință.*

SALA
DE
LECTURĂ

6189/D

Cuprinsul:

T. Codru	Ardealul în România.	Const. Kiricuță	Prin parc (poezie).
P. Papazissu	Iubire-ascunsă (poezie).	P. Papazissu	Sonet oriental (poezie).
Livia Rebreanu	Crizanteme... (poezie).	Radu S. Dragnea	Poetul Șt. O. Iosif.
V. Demetrius	Șoriceache.		
Oct. Smighelschi	Pictura bizantină româ-
nească.		

Dări de seamă:

D. N. Ciotor M. Beza: Pe drumuri.

Cronici: Sofia Ciora: Gheorghe Asachi în Roma. Dr. P. Roșca: Henri Bergson.
Insemnări: Bomba dela Dobrișin. Învățătorii români sălăgeni în lumina adevărată. Desluciri de un dascăl sălăgean. Reorganizarea „Convorbirilor literare”. Negescu — Întrerupe. Domnul Notar. Cursurile „Asociațiunii”. Corespondentul „Românului”. — Bibliografie.

Ilustrațiuni: Octavian Goga. Octavian Smighelschi: Înălțarea Domnului; Nașterea Domnului; Răstignirea Domnului; Profetul Daniil. Henri Bergson.

Apare de douăori pe lună

REDACTOR: OCTAV. C. TĂSLĂUANU.

An. XIII.

Sibiu, 1 Martie v. 1914.

Nr. 5.

Mateiu.

6189 A

94

Prețul: 80 bani. — România: 1 Leu.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ ILUSTRATĂ PENTRU LITERATURĂ, ARTĂ ȘI ȘTIINȚĂ.

APARE SUB ÎNGRIJIREA UNUI COMITET DE REDACȚIE.

Colaboratori: I. Agârbiceanu, D. Anghel, Aurel P. Bănuțiu, Z. Bârsan, I. A. Bassarabescu, G. Bogdan-Duică, Dr. Al. Bogdan, Dr. T. Brediceanu, Dr. C. Bucșan, Al. Cazaban, I. Ciocârlan, V. Cioflec, D. N. Clotori, Al. Ciura, Otilia Cozmuța, Maria Cunțan, Dr. Silviu Dragomir, I. Duma, Victor Eftimiu, I. Enescu, Aurel Esca, Elena Farago-Fatma, Em. Gârleanu, Dr. Onisifor Ghibu, Octavian Goga, Eugen Goga, Ion Gorun, A. Herz, Constanța Hodoș, I. I. Lăpădatu, E. Lovinescu, Dr. I. Lupăș, Liviu Marian, Dr. I. Mateiu, Octav Minar, Corneliu Moldovan, Dr. G. Murnu, D. Nanu, V. C. Osvadă, I. Paul, Cincinat Pavelescu, H. P. Petrescu, Ecaterina Pitiș, Gh. Popp, Dr. Sextil Pușcariu, Dr. P. Roșca, G. Rotică, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, M. Săulescu, M. Simionescu-Râmniceanu, V. Șorban, I. U. Soricu, Victor Stanciu, Caton Theodorian, D. Tomescu, Lazar Triteanu.

ABONAMENT:

Ediția simplă

În Austro-Ungaria:

1 an . 20 cor., 6 luni . 10 cor.

Pentru preoți, învățători și studenți:

1 an . 16 cor., 6 luni . 8 cor.

În România și străinătate:

1 an . 26 cor., 6 luni . 13 cor.

Ediția de lux

În Austro-Ungaria:

1 an . 26 cor., 6 luni . 13 cor.

În România și străinătate:

1 an . 32 cor., 6 luni . 16 cor.

Reclamațiile sunt a se face în curs de 14 zile după apariția fiecărui număr. Pentru orice schimbare de adresă se cor trimite 30 bani în mărei postale.

Abonamentele, plătite înainte, sunt a se trimite la adresa:

Adm. rev. „Luceafărul“, Sibliu (Nagyszeben).

Cărți mai nou apărute:

Bucovineanu, J., Evreii...! Cor. 1.—
Bunea, Dr. A., Încercare de istoria
Românilor până la 1382. Cor. 5.—
Candiano-Popescu, Al., Războiul
neatârării, istorie critică. Asaltul și
luarea redutei Grivița. Cor. 3.—
Dulfu, P., Gruia lui Novac, epopee cu
ilustrațiuni de A. Murnu. Cor. 2.50.
Galaction G., Biserica din Răzoare,
nuvele și schițe. Cor. 2.—
Ghica, I., Pământul și omul. Cu ilu-
strațiuni. Cor. 1.60.
Goga, O., Din umbra zidurilor, poezii.
Cor. 2.—
— Domnul Notar, dramă în 3 acte.
Cor. 2.—
Herz, A., Bunicul, comedie în 3 acte.
Cor. 2.—
Irimescu-Cândești, I., Pe drumurile
cadrilaterului. Cor. 1.50.
Lecca, G., Dincolo, din Dunăre 'n Bal-
cani. Cor. 1.—
Locușteanu, P., Suntem nebuni, schițe
umoristice. Cor. 1.50.
Mehedinți, S., Poporul 1913. Cor. 1.50.
— Cătră noua generație. Cor. 1.50.
Pătrășcanu, D. D., Timoteiu Mucenicul,
schițe, amintiri. Cor. 2.—

Pillat, I., Eternități de-o clipă, poezii.
Cor. 2.—
Rădulescu-Niger, Orfanii neamului,
roman naționalist. Cor. 4.—
Secula I., Economia de casă, întocmită
după mai mulți autori. Cor. 3.30.
Soveja, Ofensiva națională. Cor. 1.—
Theodorian-Carada, M., Sfânta Me-
lania cea tânără. Cor. —.80.
Theodorian, Caton, Povestea unei
odăi, povești. Cor. 2.—
Zaharia, N., Ce este fericirea. Diferite
concepții despre fericire. Cor. 1.—
— Cugetători și literați străini. Hip-
polyte Taine. — Guy de Maupassant.
— Honoré de Balzac. — Shakespeare.
— Ivan Turghenef. — Gorki. —
Epicur. — Kant. — Psihologia lui
Hamlet. Cor. 2.—, ediție de lux
Cor. 2.50, ed. amator. Cor. 3.—
— Sentimente — Pasiune. Patriotismul.
— Bunătatea. — Malițiozitatea. —
Amiciția. — Disprețul. — Afinitatea
sufletească. — Resemnarea. — Lași-
tatea. — Timiditatea. — Sinceritatea.
— Gelozia. Cor. 2.—, ediție de lux
Cor. 2.50.

Cereți catalogul librăriei.

Catalogul la cerere gratis și franco.

De vânzare la librăria lui W. Krafft în Sibliu.

Expedierea se face mai ușor trimițându-se banii înainte, adăugându-se la prețul cărții încă 30-40 fil. pentru expedierea francată eventual încă 25 fil. pentru taxa de recomandație.

Orice reproducere fără indicarea izvorului e oprită.

Ardealul în România.

Cucerirea nu e recentă. Datează tocmai de un veac. Dela Gheorghe Lazăr am început să ne mutăm sufletele dincolo de Carpați, jertfind fiecare generație pentru întărirea Principatelor, a României libere cea mai bună parte a energiilor născute pe acest pământ al suferințelor. Capitalul de energii ce l-am trimis dincolo de munți a fost productiv pentru frații noștri și ne făgăduiește și nouă dobânzi mari tocmai acum în zilele negre ale existenței noastre naționale. Numai să fim vrednici a le primi și a le preface în aurul sufletesc al credinței în izbândă prin muncă sistematică și conștientă. Sunt semne că dela războiul din Balcani sufletul românesc a intrat într'o nouă fază; în faza muncii pozitive unitare și a unei apropieri conștiente. Astăzi ne simțim rândurile mai strânse și lucrăm cu toții în vederea aceluiaș scop, care mai înainte ni se părea un vis îndepărtat, dacă nu o utopie. Faptele tinerelor popoare balcanice ne-au învățat că idealurile naționale

se pregătesc și că atunci când sună ceasul mult așteptat, întregul popor se ridică pentru întruparea lor.

Octavian Goga.

Idealul nostru, unitatea culturală, se țese de sufletele distinse ale artiștilor. Ei sunt înainte mergătorii! Atunci, când glasul lor e ascultat, când cuvântul lor pune în mișcare mulțimea — e semn de biruință.

O asemenea biruință a câștigat de curând poetul Oct. Goga la București. În piesa lui „Domnul Notar“ a smuls o parte a vieții reale din Ardeal și a arătat-o pe scena Teatrului Național bucureștenilor. Cărțile, discursurile, oricât de cu măiestrie scrise și rostite, nu pot pune în mișcare mulțimea ca teatrul. Chiar și boierii intelectuali, cari s'au interesat de soarta noastră, au rămas de

multeori indiferenți la multele strigăte de durere ce plecau de aici. A trebuit să vină un artist, cu intuiția lui puternică și cu ochiul lui sigur să zugrăvească realitatea așa cum este: crudă, înfiorătoare și revoltătoare. Acea-

stă realitate din piesa poetului Goga nu putea să nu sguđuie sufletele ce trăiesc în libertate, nu putea să nu trezească în ele sentimentele unei dureri adânci și deci a unei revolte fi-rești. Manifestațiile ce s'au făcut în jurul piesei „Domnul Notar“ sunt semnele vremurilor noi. Ele înseamnă o nouă trezire a conștiinței românești, una și nedespărțită.

Trebuie să-i mulțumim poetului Goga pentru acest înalt serviciu ce l-a făcut neamului nostru. Sufletul lui de artist ne-a apropiat de cei din Țară și lor le-a trezit o nouă datorie față de noi.

Piesa „Domnul Notar“ nu poate fi pusă în cântarul de lux al artei pentru artă. Ea e arta mulțimii; e arta care găsește echou în sufletul neamului întreg, pe care îl îndrumă la fapte mari.

Și autorul piesei își dă foarte bine seama de acest lucru. Când s'a hotărît să se prezinte pentru prima oară pe scena Teatrului Național din București, s'a gândit că trebuie să ducă o parte din vieța Ardealului năpăstuit, să mute realitatea acestei vieți pe scena Bucureștilor, pentru a le arăta fraților liberi ce înseamnă a trăi în acest pământ al suferințelor.

Cei din România l-au înțeles și l-au sărbătorit. Eră o datorie a lor. Mai au, însă, și altă datorie mai mare: să nu aștepte mutarea Ardealului în România ca să-l cunoască, ci să-l cucerească dâșii prin studii amănunțite. Numai așa vor fi stăpânii lui, în cele culturale.

T. Codru.

Iubire-ascunsă.

Și-ascunde sufletu-mi iubirea
De ochii răi — izvor de jale, —
Ca o domniță fermecată
Comoara visurilor sale.

El nu se teme de furtună
Căci ura lumii nu-l supune;
Liman iubit un dor îi este
Și vis... îi este o minune.

Și-ascunde sufletu-mi iubirea,
Ca mamele cele frumoase,
Cari își ascund odrasla scumpă
Culcată 'n leagăn de mătase.

Zadarnic văduvele inimi
Mreji dulci întind în piept la mine;
Ea nu e taina care 'n fața
Mormântului să se închine.

Dar gândurile mele-o cântă
Ca pe-o lumină ne'nserată.
Și-o cântă sufletu-mi în șoapte,
O cântă ziua, noaptea toată.

Și pururea cu ea adoarme
Într'o mireasmă de petale,
Ca o domniță fermecată
Pe perna cânturilor sale.

P. Papazissu.

Crizanteme ...

Crizanteme flori târzii
Îmi sunt glastrele pustii —
Tu te-ai dus să nu mai vii...

Codrul geme 'ndurerat
Că podoaba i-a picat —
Și eu plâng că m'ai uitat.

Glastra însă va 'nflori
Codrul iar s'a 'mpodobi —
Dar tu 'n veci nu-i mai veni...

Livia Rebreanu.

Șoriceache.

La jumătatea scării se opri, ca de obicei, ca să respire adânc. De cum intră în camera lui, deschise ferestrele, le prinse în cârlige și, îngânând un cântec, — ca dovadă că nu-l obosise suișul treptelor, — își alungă departe privirea, peste acoperișurile caselor scunde din fața sălașului lui. În rugina frunzelor unui castan, soarele tomnatic, încă darnic, aprinsese licăriri de bronz.

Omului, trecut de cincizeci de ani, i se păru vieța dulce, fără să știe cu ce, legănată ca cine știe când, în tinerețe, de talazuri mângăioase, de năzuințe ușor de îndeplinit. Rareori avea prilej să afurisească o zi, sau mai de grabă un ceas din vieță, — trecător, învălmășit repede, uitat. Poate își aducea aminte, — călătorise odinioară pe Mediterana, pe marea de Marmara, în caic pe Bosfor, și amintirile se amestecau, se contopiau fără trufie în clipa ce-o trăia, fără păreri de rău pentru trecut.

Un car, încărcat cu saci peste saci plini de cocs, venia în hurducături grele, din susul străzii. Cineva se pregătia din vreme de iarnă. Costin Podeanu întoarse capul cătră ușe, ca să vadă de n'a uitat ușa deschisă. La vârsta lui putu lesne să răcească. Ușa eră închisă, — putea s'o uite? Mângăie cu ochii polițele îmbrăcate într'o horbotă de foiță: una trandafirie, alta albastră, alta gălbioară. Erau acolo, neclintite de nimeni, poame alese; fiecare în panerașul ei de hârtie, de Costin făcut! Erau pe poliță cele două tingirele curate, una cu compot de caise, alta cu lapte. Și nimeni n'avea să strice dichisul gospodăriei lui de burlac, de pensionar al statului, fost profesor de muzică. Servitoarea cunoștea orânduiala casei; mătură și pe sub covoare, ștergea de câte două ori praful și-și trecea cârpa curată până și pe ivărul ușii. Și foarte bine făcea, pentru că microbii se așează pe orice, fără alegere și sfială.

Din cutia mesii, Podeanu scoase un cuțit, îi cercetă curățenia și, mulțumit, se îndreptă cătră poliță. Așa cum stăteau fructele așezate, i se părea pensionarului că fiecare paneraș îl îmbie; că mărul, para îl așteaptă, își îndulcește zeama pentru gura lui.

„Uite, pe tine, roșcovanule, am să te iau astăzi — murmură el. — Ia să vad cum te lauzi!“

Mâncând, își aduse aminte de Florica, fata lui.

Fostul profesor avea un copil, nerecunoscut, acum destul de mare, o fată de paisprezece ani; de care tot n'ar fi voit să audă, dacă n'ar fi întâlnit-o odată la conservator, prietenoasă și surâzătoare. Cine știe? poate avea să-i calce pe urme și, mai cutezătoare, să ajungă o celebritate. Și-apoi, copila își înțelelesese rolul și nu-l întâmpină decât dacă-l vedeă singur. Venia uneori și pe la el acasă; mâncau împreună câte-o pară, ca doi copii cuminți. Uneori tata o dăruia cu un leu, cu doi, ca să-și cumpere acadele sau note.

Pe când Cosma Podeanu se gândea la fiică-sa, ca la o pisică ce-ți mângăie din când în când picioarele scaunului, tot mai deslușit se lămuria în tăcerea odăii aceleia, dela etajul întâi, un ronțait de șoarece.

Podeanu îl auzi; ascultă și pricepu din care parte răsbătea, și își mută cufărul lângă alt perete.

Șoarecele își întrerupse tainica lucrare; că-rarea sfredelită năvăli și se împlini iarăș, ca o apă.

Profesorul nu mai putea aștepta. Eră ceasul plimbării, iar mica lighioană, speriată pe semne, renunțase la placul ei. Și-apoi, singuraticul fost profesor de muzică nu simția nici scârbă, nici dușmănie, pentru neamul șoricesc.

„De n'ar fi șoriceoică!“ cugetase el, în așteptare.

Micul mosafir eră de sex bărbătesc. Despre înmulțirea neamului, Costea Podeanu nu mai avu grije, chiar din prima zi. După ce-l prinse și-l examină cu bunătate, îl lăsă să umble în voie, urmărindu-i mișcările cu nesațiu. Vietatea mărunță țâșniă din umbră 'n umbră, undrelind cu ochii cât meiul câmpul de operație. Nici o cursă, nici un motan la pândă, dar nici de-ale mâncării. La polițe nu putea să ajungă. Cu ce-avea să se hrănească șubreda și hămesita viețuitoare? Negreșit că putea să fie tovarășul cel mai puțin supărător. Avea să se domesticească cu vremea, pentru că

întâmplarea îl adusese într'o casă ospitalieră. Unde nu e loc pentru un copil, pentru un câne, se găsește destul pentru un șoarece. Din masa de dimineața, din cea dela patru, Podeanu se hotărîse să-i pună de-oparte, pe lângă ascunzătoarea din care se ivise: un dumaticat de pâne, o cojiță de cașcaval, o bucătică de zahăr, o fărâmă de carne. Dintr'un condamnat la muncă subterană pe vieață, Costea aveă să facă un boier, un artist poate, un cugetător; mai ales că până atunci dusesse de sigur, o vieață săracă și amară. Sub odaia lui Cosma nu se află alta, decât o mare prăvălie, închisă de ani, și care slujia de magazie, pentru maldăre de saci și pentru butoaie și lăzi goale.

Profesorul râdea în sineși; „Soriceache“ creșteă și se deprindeă cu casa, cu omul, cu lumina. Se plimbă în voe rozătoarea, spre mulțumirea celui care îi cruță vieața și-o ospătă ca pe un trântor.

Servitoarea fusese înștiințată la vreme. Podeanu îi vorbise îndelung și stăruitor, cu blândețea care șade atât de bine unei vârste înaintate. Pe la începutul iernii, femeia eră tot așa deprinsă cu șoarecele ca și Cosma, deși eră nevoită să dea mai des prin odaia stăpânului, în lipsa lui, ca să șteargă și să măture unele mici necurățenii ale animalului, ca să n'aibă prilej de supărare venerabilul fost profesor.

Din marea cameră, și iarna plină de lumină, Cosma Podeanu vedeă de pe canapea afară jocul ninsorii: un norod nenumărat de sburătoare mici și albe, jucau, se sbenguiau, sburau nehotărîte, ca bete, până când, oboșite, tindeau cătră pământ, dând loc altora, puhoite de nu se știe unde, la nesfârșit.

Să-și facă un ceai? sau să nu-și facă? Cu rom sau cu lapte?

Podeanu mustăcea iepurește din buze, ca și cum ar fi gustat, scoteă limba, fără să știe, și se hotără.

Și cu sgomotul mașinei de încălzit prin spirt se obișnuise cu Șoriceache. Ba chiar, de cum îl auzia, se credeă chemat. Atâtea dovezi de deșteptăciune îl făcea mai prețios. La un pas depărtare de om adastă bucățica de zahăr suplimentară. Podeanu, sorbindu-și ceaiul, care i se părea că-i încălzește până și inima, compătineă pe bietul șoarece.

„Tot Floricel e mai deștept decât tine!“ rosteă el, disprețuind o leacă până și sclipirea isteță a ochilor lui Șoriceache.

Mosafiul eră într'adevăr numărat la gusturi. Atâtea feluri de mâncări și de beuturi, atâtea dulciuri, el nu le-ar fi putut deosebi. Însăși căldura desfătătoare a odăii, de care Florica, fata lui Podeanu, se minună și se bucură ca de un măr înflorit, pe el se părea că-l plictisește. Numai cu cântecul aveă aerul că se împacă, spre cinstea și norocul lui. Altminteri s'ar fi săturat stăpănu-său de el.

Dar și fără să se sature, Cosma Podeanu se supără cumplit într'o zi nenorocită pentru cel mai fericit dintre șoareci. Albiturile de vară ale pensionarului, puse pe fundul cufărului, erau ici și colo ciupite și roase. Și, ca să nu încapă îndoială, un colț al cufărului eră găurit.

Păcătosul de Șoriceache nu pricepuse datoriile ospitalității. Nu se distră în deajuns, după huzurul în care trăia, sau poate se temeă că-și va pierde vechile îndeletniciri, armele odinioară folositoare vieții lui, iar acum netrebnice și păgubitoare protectorului. Podeanu eră tare mânios și plin de gânduri rele. Soarta oaspelui se încheiase.

Pe când pensionarul întârziă cu cercetarea ațățătoare a rufelor; deși cufărul sta încă deschis și însăși albiturile roase erau față, șoarecele, fără să le ia în seamă, neștiutor de isprava lui, de gândurile celui ce-l primise tovarăș sub acelaș acoperemânt, se apropie fără grije. Când pe la o întinsoare de mână, Podanu își aruncă dreapta tinerește și-l prinse. Fără șovăială, ținându-l de coadă, cu capul în jos ca pe un miel căsăpît, protectorul îl asvârli în stradă, cu putere.

„Ce eră să-ți fac? Să te dau pisicii vecinului?“ întrebă închizând fereasta profesorul, după ce privise stânsul șoarecelui, rămas lat, în nemișcare, pe pământul înghețat.

Câtăva vreme, Podeanu își simți singurătatea mai deșartă. Servitoarea nu puteă să uite pe tovarășul domnului profesor, așa de curat și de cuminte; iar Florica plânse după bietul Șoriceache, ca după un frate.

„Colo l-ai aruncat? Și ce s'o fi făcut cu el?“ întrebă îndurerată fata.

„L-a luat măturătorul străzii la cotigă, sau

vreo căruță pe roată. Dacă m'a păgubit! Mi-a stricat albiturile, Floricel!"

Lui Costea nu-i plăcea să i se vorbească de fostul lui tovarăș. Îngăduise în odaia lui mersul mărunț de lăbuțe ale unei lighioane spurcate, de haz și dintr'un prisos de bunătate, fără termen și nu ca să înveselească pe careva. Nu voia de asemenea să găsească cineva prilej ca să se încerce a stârni în el muștrare de cuget.

Dela început reteză căinata vorbă a servitoarei și pe Floricel îl trimese la plimbare. Ele nu trăiseră cu Șoriceache așa de aproape încât să se gândească, cu pătrundere și cu durere, până și la moartea lui. El, Cosma, se gândise, decum prinsese vrej în traiul său de holtei singuratic lighioana cea mică. Și se deprinsese în liniștea sufletului lui, atât de ferit de toate turburările, cu știre și neștiind, cu lipsa lui Șoriceache. Se căia oare că l-a luat de coadă, l-a legănat o clipă, — clipă în care animalul crezuse că protectorul se distrează, și l-a asvârlit să se fărâme de pietri? Adecă de ce lumea, sau chiar el și-ar descoase și și-ar purică inima, de ale cărei bătăi îi păsă mai mult și decât de rufele lui chivernisite cu iscusință și așezate în floare de livanțică?

Ca pe potirul sfânt al cuminecăturii, în liniștea altarului și 'n mare cucernicie, își ștergea Podeanu paharul de aur al vieții lui, de tot colbul, de tot pospaiul neliniștei.

Pentru el se risipise întunerecul și ceața umedă a dimineții, în luna lui Februarie! și soarele primăvărat de timpuriu i se uită în odae. Cât dormise Cosma, nu fusese bine și frumos decât în patul lui. Dormise bine, visase bine, amărăciunea și cleiul ce-l simția în gură n'aveau nici o noimă. Avea să se spele cu apă rece, s'o svârle cu pumnii pe obraz; avea să mânânce cu poftă sănătoasă și-apoi să se plimbe sub soare.

În casă eră cald. Servitoarea venise tiptil ca de obicei, și aprinsese focul din zori. Nu se îndură însă Cosma să-și scoată picioarele din așternut. Visă, cugetă, în începutul acela de primăvară simțit din casă, de lângă sobă,

sub poala de flori albe și ușoare dărâmate de soare.

„E ronțăit de șoarecel!“ observă Podeanu. Se auzia deslușit, într'un unghiu al odăii, un ronțăit grabnic, aproape vesel.

„Ți-a luat-o altul înainte!“ cugetă pensionarul, hotărît să pună o cursă ca să-l prindă pe cutezător.

Ronțăitul se inteția. Șoarecele nu mai avea mult de lucru. Cosma nu se mai clinteă de pe-o parte, așteptă.

Nu trecu mult și un șoarece lung, slab, se ivi în umbra mesii din fruntea casei.

„De n'ar fi așa de jigărit, aș crede că e Șoriceache și dacă Șoriceache n'ar fi mort!“ își zise Podeanu.

Lighioana, ca după o cugetare, ca după o recunoaștere a locului, se îndreptă cătră pat. Priviă încrezător, ca un animal domestic și sfios, umblă schiop — eră tot Șoriceache!

Podeanu îi aruncă o bucățică de zahăr, iar șoarecele fără să se sperie o luă, o târi într'un unghiu umbrit și o roase înfometat.

„Puternică e vieața în toate făpturile pământului!“ cugetă filozoficește pensionarul. „Te iert, dragă Șoriceache! Încheiem pace amândoi până la moarte. Să ne iertăm deopotrivă. Întâi ai venit din întâmplare la mine. Acum ai înviat din moarte, ai trecut drumul, ai cunoscut casa, ți-ai dat seama unde mă aflu eu, unde a fost cuibul fericirii tale pierdute; ai făcut în părete, din stradă până aici sus, un gang, o trecătoare, cu dinții rozând, cu ghiarele scurmând și ai ajuns! Odaia asta e a ta ca și a mea. Ți-ai câștigat-o cu multă trudă, flăcăule! Săracul Șoriceache! Două luni de zile ai lucrat! Ai ajuns! Fii liniștit! Eu respectez vieața care trece prin primejdiile morții. Aș vrea să-ți las moștenire pensia mea! Să nu ne gândim la moarte! Șoriceache să trăești!“

Cosma Podeanu eră tare emoționat. Se turburase adânc. Își ascultă inima: bătea mai cu putere. Trebuie să se plimbe. Își luă pâlăria. Își aminti de cufăr și luă hotărîrea să-l dea unui meșter ca să-i bată pe la margini de jur împrejur, panglici de tinichea.

V. Demetrius.

Pictura bizantină românească.

De: † Octavian Smighelschi.

În cartea ce-o publică d-l Dr. Iacob Radu despre biserica sf. Uniri din Tâmpăhaza-Uifalău, pictată de Octavian Smighelschi, se tipăresc și păreri regretatului nostru pictor despre pictura bizantină și despre inovațiile ce a încercat să le introducă dânsul. Credem că aceste păreri merită să fie cunoscute în cercuri mai largi, deaceia le reproducem.

„În decorația ornamentală, atât a păreților, cât și a tâmplii, elementele decorative în parte sunt împrumutate din stilul istoric anticreștin și bizantin-românesc. Mai des aplicată este, în urma însemnătății sale simbolice, vița de vie. Mai puțin apt mi s'a părut pentru o nouă lucrare acantul aplicat și răstălmăcit până la exauriare de toate stilurile.

Îngeri, figuri, plante și animale simbolice accesibile și mentalități moderne, crucifixe, porumbi, pești, stâlpi de finic etc. Motive din arta poporană mai des pe arcuri și la încadrarea icoanelor; dar mai cu seamă și exclusiv și unde din punct de vedere stilistic sunt ireproșabile, pe vitrajurile (mosaic de sticlă) ferestrelor.

Cu această ocazie autorul își permite a preciza principiile, ce îl călăuzesc în activitatea sa artistică și a rezumă păreri sale cu privire la marea problemă a regenerării artei bisericești, respective la crearea unei noi arte monumentale de un caracter național-românesc, nu numai bisericesc, ci și profan.

Punctul de plecare pentru acest sfârșit, fără îndoială, trebuie să fie deoparte arta tradițională a mănăstirilor noastre, de altă parte, arta decorativă țărănească.

Pentru a lămuri mai bine chestia aceasta, trebuie să insist înainte de toate asupra unei întrebări, careia până acum nu i s'a dat importanța cuvenită, anume asupra întrebării: cum și din ce cauză arta noastră bisericească — numită de obicei pictură bizantină — odinioară atât de desprețuită, de un timp încoace mai echitabil — nu arareori până la exagerare — apreciată și-a conservat timp aproape de un mileniu și jumătate caracterul

său special? Cum se face, că fără vreo dezvoltare, ori înaintare spre o mai înaltă perfecțiune și fără a da apoi spre decadență, atâta vreme a stat nemișcată în același stadiu al unei viguroase bătrânețe?

Acest fenomen, care își are analogia numai în arta vechilor Egipteni și în a Chinezilor, își află explicarea, dacă vom analiza nu numai partea spirituală, adică fondul, ci și partea formală a aceleia, carea în pictură, arta emnamente a formelor, are cu mult mai mare însemnătate, decât d. e. în poezie ori în muzică, etc.

În artele plastice (pictura, sculptura) pentru caracterul stilistic al unei opere, nici un factor nu poate fi de importanță mai capitală și mai decizătoare, decât materialul folosit și tehnica cu care acesta este prelucrat. Fiecare material își are calitățile sale favorabile, cari trebuiesc exploatate, are însă și scăderile sale, cari demarchiază hotarele, până la cari poți merge în reprezentarea realistă a lucrurilor. În epocile artistice cele mai strălucite, însușirile și limitele inerente materialului totdeauna au fost cu sfințenie luate în considerare, iar maltratarea abuzivă a materialului pentru producerea de efecte contrare naturii sale, sunt semnele unei arte decadente.

Mijlocul de expresiune, adică tehnica picturii noastre mănăstirești, a fost frescul împreunat cu o ulterioară zugrăvire à tempera, va să zică o tehnică, care manuată cu abilitatea recerută permite o libertate și până la un grad oarecare, chiar și o reprezentare destul de realistă a lucrurilor.

Întreg caracterul picturii bizantine însă, se află într'o vădită contradicție cu acest fapt.

Ajunge o privire și numai superficială, pentru a constată încătușarea libertății individuale în expresiunea artistică a pictorului. Câtă reducere — la esență — stilizare nemotivată a formelor — câtă meșteșugire caligrafică în lungi linii și masse decorative, încât ai crede, că avem înaintea noastră o

Octavian Smighelschi: Înălțarea Domnului (Biserica din Tâmpăhaza).

reprezentare executată după norme inexorabil hotărîte de însușirile inerente unui material dificil și a unor instrumente greoaie, pe când de fapt avem de-aface cu o tehnică de o facilitate relativ destul de considerabilă. Lucrul acesta se explică astfel, ca tehnica originală a artei antice-creștine și vechi bizantine n'a fost frescul, ci precum peste tot în timpurile din urmă ale imperiului roman dela apus, și în măsură și mai mare în pomposul Orient al timpurilor lui Justinian și a urmașilor lui, mozaicul, cel mai nobil, mai solid și mai decorativ dintre toate tehnicile, câte s'au folosit vreodată în pictură. Zugrăvirea cu cubulețe de smalt, natural că nu permite o reprezentare detaliată, ci pictorul trebuie să se mărginească la o reproducere în mari suprafețe și lungi linii decorative, cu un cuvânt la o reprezentare în stil mare, lapidar. Frescanții bizantini de mai târziu, n'au făcut alta, decât au reprodus fără nici o schimbare acest stil monumental al mozaicului în tehnica mai ușoară și mai ieftină a frescului, va să zică au comis o mică falsificare a principiului stilistic mai sus precizat, aplicând caracterul formal al unei tehnice mai dificile la alta mai ușor tratabilă. Un păcat acesta, care invers ar fi fost o crimă ce nu se putea iertă.

Acest spirit de servilism se manifestă altcum în toată practica activității artistice a epigonilor. Pentru că pictorii bizantini de mai târziu, cu o rară tenacitate, s'au mărginit la o nesfârșită copiere, sau cel mult la o nouă redactare a aceluiaș motive iconografice moștenite dela marii izvoditori de icoane ai vremilor antice. Timpul unui studiu nemijlocit al naturei, care a fost pentru marii meșteri ai anticității îndrumătoarea la tot mai marea desăvârșire, a trecut. Pictorii de mai de mult nu mai căutau (și aflau) în acest studiu, impulsuri noi și izvorul unei primeniri sau regenerări a artei îmbătrânite. Cu aceasta nu voim să afirmăm, că pictorii bizantini și-ar fi închis cu totul ochii față de fenomenele naturei și a lucrurilor, ce-i împresurau. În zugrăvirile mănăstirilor noastre aflăm destule motive și figuri bine observate, pline de viață, încât ar face onoare oricărui pictor apusean al renașterii și pe cari nu

le putem atribui exclusiv marilor antecesorii, ci și smeriților urmași din timpurile mai târzii. Acestea însă nu schimbă caracterul general al unei arte înțepenite și lipsite de orice vivacitate spirituală.

Arta liberă în mâna acestor cultivători devine un simplu meșteșug, ce se învață și se deprinde cu o renunțare la propriile puteri de creațiune și invențiune și la orice libertate de raționare individuală.

Aceasta tenacitate în conservarea neschimbată a capitalului intelectual și a formelor tradiționale, a fost așadar nefericirea acestei arte, dar totodată și momentul salvator, care a scăpat-o de prăbușire, înainte de vreme, în barbarie și decadența totală. Cu acest procedeu artistic, arta bizantină ne-a salvat tezaurul artistic al artei antice, toate acele calități superioare și acel spirit creștinesc, cari caracterizează mai cu seamă cele dintâiu creațiuni ale artei antice creștine. Lipsite de spiritul sentimentalismului fals și teatral și perholescând tot ce e placid și dulceag, reprezentările aceste sunt pline de un convingător adevăr intern și de un simț sănătos, de o distinsă moderație în mișcări și gesturi. În conglăsuire cu măreția concepțiunii spirituale, reprezentarea externă formală ne prezintă aceeaș monumentalitate, pe lângă o superioară ignorare a realismului de aparență cu o simplitate lapidară și reducere la esențial, predat în stilul sever al misticismului, cu vădită intențiune de a produce în privitor o impresie psihică unitară, clară și profundă.

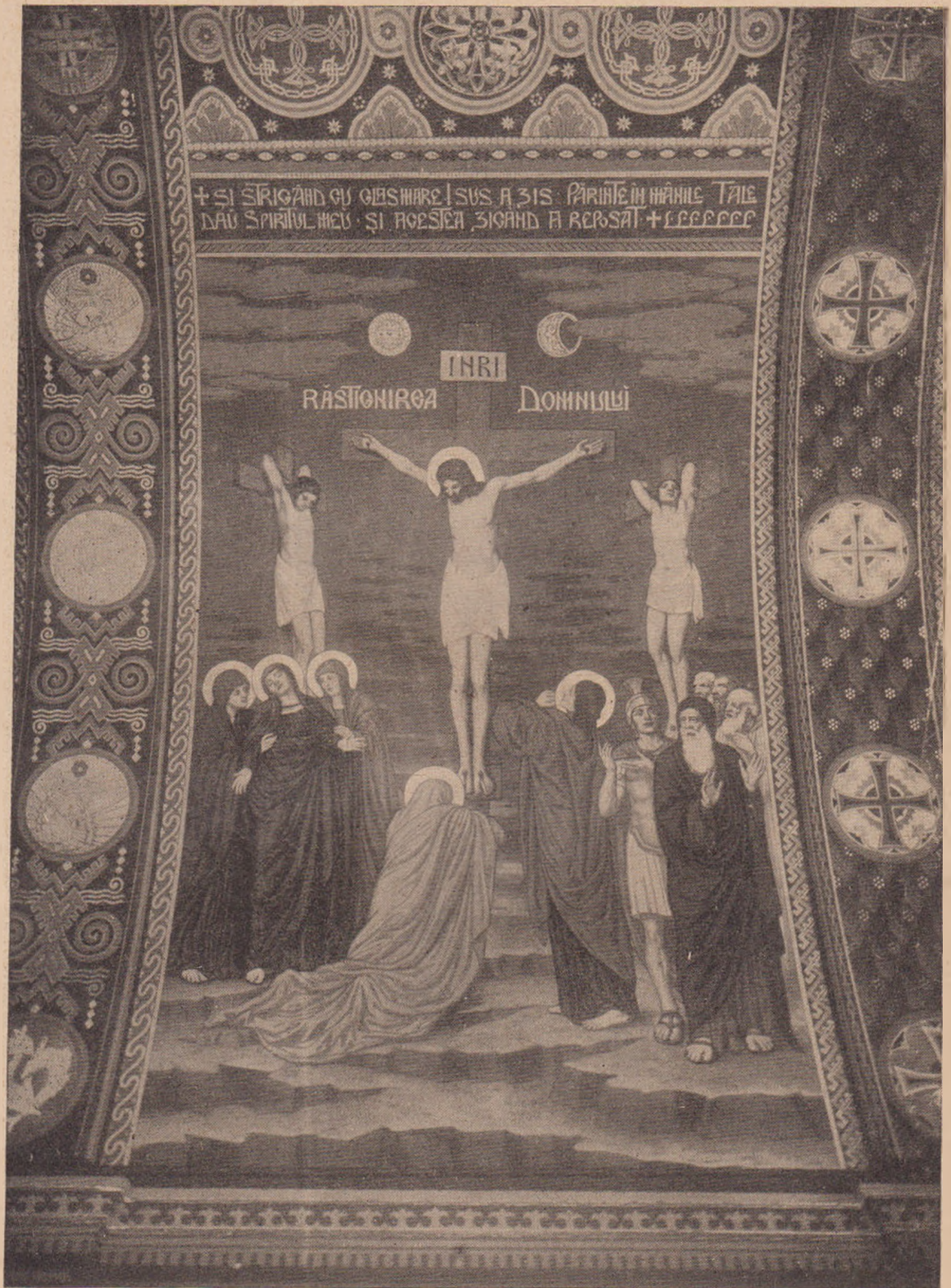
Cu aceeaș energie vedem imprimat tuturor produselor artistice bizantine, marele principiu decorativ.

Problema oricărei zugrăviri murale este și trebuie să fie, o decorație și nimic altceva, a păreților, concepută și aplicată cu înțelegere și claritate, cu onesta intenție de a se subordonă conceputului arhitectonic al edificiului.

Scopul poate fi deci numai acela, de a tâlmăci ideile și a potența intențiile artistice ale maestrului arhitect, nu întunecând, ci din contră accentuând și mai curat menirea și funcțiunea fiecărui organ constructiv al arhitecturii. Este deci o rătăcire și o falsă interpretare a picturii monumentale, încercarea de a seduce ochiul privitorului, prin

Octavian Smighelschi: Nașterea Domnului (Biserica din Tâmpăhaza).

Octavian Smighelschi: Răstignirea Domnului (Biserica din Tâmpăhaza).

Octavian Smighelschi: Profetul Daniil (Biserica din Tâmpähaza).

reprezentări realiste și prin folosirea diferitelor tertipuri de perspectivă și a-l face să creadă, că se află în alt mediu, nu într'un edificiu. O zugrăvire a păreților, fie cu icoane figurale, fie cu simple ornamente, trebuie să fie deci, ceea ce într'adevăr și este, o decorație onestă clar exprimată.

Toate aceste virtuți, purtate de o energie și iresistibilă forță juvenilă, mai clar le putem admira în momentele creștinătății asemenea tinere, dar conștie de biruința lor asupra lumii profane, ale veacurilor IV—VI în Ravena, Roma și în altele mai fragmentare ale Orientului.

Dar încă în unele opere ale acestei epoci, încep a se ivi semnele puțin îmbucurătoare ale unui formalism gol, ale unei înțepeneli, care apoi apucând arta pe mâinile zugravilor mănăstirești, cu reprezentările fețelor sarbede, supte și cu membrele sleite de suferințele unei existențe de pustnicie, tot mai mult degenerază într'o rigiditate moroasă, într'o severitate așchetică, datorite idealurilor severe ale spiritului călugăresc. Astfel se înțepenește această notă respingătoare asupra anticului fond artistic, întunecându-i calitățile artistice superioare, fără a putea însă să le distrugă de tot, nici chiar în cele mai umile afirmațiuni ale școlii tradiționale, ca spre pildă în faimoasele icoane dela Nicula.

Activitatea artistică cu ale sale nesfârșite reproduceri, sau cel mult variații ale aceloraș motive, inevitabil a trebuit să imprime tuturor produselor sale acest caracter de uniformitate monotonă, în care cu durere se resimte lipsa avântului spontan al unei inspirații personale, farmecul oricărei revelațiuni artistice.

Oricât de mare ar fi deci cultul admirator al oarecuiva pentru arta timpurilor Voevozilor noștri, întemeietori de mănăstiri, o continuare în interpretarea aceasta a meșteșugului zugrăvirei în ziua de astăzi, ar fi un anahronism, iar resemnarea dela cunoștințele reale-formale (desemn, perspectivă etc.) ale timpului modern, o afectare a naivității.

În scopul creării, pe baze istorice, a unei noi arte naționale, se impune deci dela sine o regenerare a celei tradiționale, pentru a cărei înțelegere se află și astăzi predispozițiile în mintea oricărui român, mai cu seamă a

țaranului; și este vorba de o artă la înțelesul tuturor nu de una arhaistică.

Al doilea element, care trebuie să servească, drept bază unei arte, care și mai mult ar contribui la imprimarea caracterului național, este arta decorativă țărănească, care în caracterul ei general posedă eminente calități decorative și un puternic și sănătos simț coloristic.

Elementele aceste, însă, potrivit origini lor textile, în cea mai mare parte sunt combinații geometrice — elemente botanice și zoologice lipsesc cu totul — și în aplicarea lor lipsește un sistem bine încheșat și o dezvoltare organică, care le-ar face apte spre rezolvarea unor mai vaste probleme ornamentale.

Este deci treaba artistului a umplea acest gol, și folosindu-se și de alte izvoare, ca: formele stilurilor istorice, elemente de natură etc., a combina cu spirit invențios noi posibilități de rezolvire. Lucrul de căpetenie însă este: a-i conserva caracterul mare decorativ.

Concluzia: O înjghebare a unei arte naționale puse pe bazele exclusiv sănătoase ale unei tradiții istorice — numai așa este posibilă, dacă cunoscându-i marile calități artistice, tradiționale, cu un simț sănătos pentru monumentalitate — în înțelesul de eternă valoare a unei reprezentări decorative în stil mare — și prin introducerea de momente din viața sufletească și din manifestările artistice a psihei naționale, artei vechi îi vom insuffla ceea ce îi lipsește: spiritul personalității artistice și avântul poetic al inspirației individuale. Cu un cuvânt a o înzestră cu acel ceva, mișcător de suflete, ce zace în fondul oricărei adevărate opere de artă.

Aceasta o putem face îndeletnicindu-ne cu noi probe a puterii de invențiune originală, sau folosindu-ne de motivele tradiționale, căci deviza curentelor artistice efemere ale zilelor noastre — a secesionismului și a tuturor celorlalte „isme“ moderne — de a fi „cu orice preț originale“ nu este obligator, precum cu prisosință au dovedit-o aceasta toată activitatea artistică a celor vechi pictori și literați deopotrivă. Deviza adevărată însă trebuie să

fie: conservarea caracterului original, concepțiunea mare de monumentalitate și o reprezentare decorativă.

O rezolvire completă și din toate punctele de vedere ireproșabilă ar fi, dacă spre acest sfârșit ne-ar succeda a introduce și un material și o tehnică identică sau analogă, și în valoarea-i decorativă, adecvată celor originale: a mozaicului și a tehnicii textile.

Autorul acestor rânduri s'a ocupat și cu partea aceasta a chestiei și i-a și succedat a descoperi o nouă tehnică cu eminente ca-

lități decorative și coloristice. Asemenea nu fără rezultat a făcut încercări în direcția unei regenerări a tehnicii mozaicului, decăzută în zilele noastre, prin industrializare, la gradul unui meșteșug lipsit de orice însușiri artistice. Prin delăturarea dificultăților tradiționale în executare, prin reducerea muncii migăloase și prin urmare a costului, crede a o fi făcut accesibilă celor mai largi cercuri.

Despre rezultatul acestor nizuințe însă își va face la timpul său darea de seamă cu fapte artistice concrete“.

Prin parc!

Suflă un vânt prin parcul umed,
Suflă încet printre boschete,
Purtând cu el un cântec trist,
Cântat de două siluete.

Și jalnic mai sunau în noapte
Acele note răzlețite,
Iar vântul le ducea departe,
Pe aripele-i oboșite.

S'a 'ntors și 'n altă seară vântul,
De cântec poate 'ndrăgostit...
O umbră rătăciă prin parc, —
Tovarăș nu și-a mai găsit.

D'atunci, în fiecare seară,
S'aude-o voce tremurată,
Ș'o poartă vântul mai departe
Pe aripele-i însângerată.

Doar frunzele îngălbenite,
Repet — ecoul de demult;
Pierdut alene 'ntr'un boschet
Doar eu, târziu, le mai ascult.

Const. Kiricuță.

Sonet oriental.

Aș vrea să-ți scriu... și țara ta-i departe
Pornesc la drum cu sufletu 'n lumină...
De dorul meu țăriile se 'nchină
În pragul zării care ne desparte.

Tu ești acolo, mândra mea regină,
Și ochii tăi și-i pierzi printre catarte...
Eu știu să am de visul vieții-mi parte
Și vin cu inima de cânturi plină.

Duioase amintiri povestitoare
Spre țara ta mă 'mbie iar... spre tine.
Nu vezi un iacht senin plutind pe mare?

Norocul tău spre închinare vine...
Așterne-i ramuri albe de migdale,
Sărută mirele iubirii tale!

P. Papazissu.

Poetul Șt. O. Iosif.

(Urmare.)

III.

Când zic: frumusețea poeziei, nu mă gândesc la frumosul închipuit al lumii transcendentale, la frumosul estetice metafizice, cât mă gândesc la sentimentele puternice pe care le întrupează versul, ca o lume pe care o înfățișează: cea a gândurilor, la o lume pe care mi-am închipuit-o și eu, dar niciodată n'am putut s'o înțeleg așa de bine ca artistul și s'o reprezint prin vorbire ca el. Artistul, în cazul acesta poetul, este un mijlocitor între natură, sentimente, etc., de-o parte și eu, cetitorul de alta. Poezia fiind reprezentarea prin vorbire a imaginilor, sentimentelor etc., ale creatorului ei, rămâne ca frumusețea ce-o întrupează s'o primească și perceapă fiecare cetitor în felul lui deosebit.¹⁾ Imaginile poetului sunt cu atât mai puternice și mai emoționale pentru cetitor, cu cât ele realizează procesul de reprezentare într'un mod nesilit și mai repede. Din acest punct de vedere a avut mare dreptate filozoful olandez Hemsterhuis când a spus că frumosul este o creațiune care dă omului cele mai multe reprezentării în cel mai scurt timp. În adevăr, poetul cel mare, poetul genial, într'o strofă sau două, condensează atâtea idei și imagini, pentru care, poetului de rând i-ar trebui cel mult încă atât spațiu. La cel dintâiu, exteriorizarea gândirii, care dă loc frumuseții, este un fapt făcut fără precugetare, aș putea spune involuntar, deoarece este urmarea constantă a unui act psihologic intrinsec; pe când la cel din urmă, exteriorizarea gândirii prefăcută în versuri, este faptul precugetat, la care nu a lucrat în atâta sensibilitate, cât voința, înrâurită de conștiință și fără nici o atingere cu emoția sufletească. Unul este personal în versuri, cu personalitatea artistică în fața căreia dispare omul de toate zilele; celalalt este impersonal, în artă, adecă cu personalitatea de toate zilele, căreia nu are cum să-i opună pe cealaltă. Unul, ne dă în versuri lumea ideală a artei,

¹⁾ Despre reprezentare în opera de artă, pe scurt, dar concis, în B. Croce: Estetica, Milano etc. 1902, pag. 10 și urm.

prin aceea că nu ni se precizează mai de loc; celalalt, ne dă înfățișarea lumii de rând, prin precisările, cari, faptal iau naștere în versurile lui. Următorul exemplu ne stă de model și ne poate edifica mai bine: adecă, de-o parte versurile unui poet care a bătut de multe ori la poarta intrării în literatura română (Victor Eftimiu) iar de alta, o poezie tot atât de scurtă, a lui Iosif. Vom cită pe a celui dintâiu:

Cântece și trandafiri
Nu-i ajung frumoasei mele.
Vrea brățări și vrea inele
Pentru mânilor-i subțiri...

Că nu-i dau — să nu te miri...
Mânilor frumoasei mele
Prea sunt albe și subțiri; —
Și mi-e milă, zău, de ele
Să le-acopăr cu inele...

Poezia, nu ne deșteaptă nici o imagine, nu ne reprezintă nici o frumusețe, pentru, prin precizările ei, pare o vorbire personală de toate zilele: iubitei „nu-i ajung” cântece și trandafiri, ea „vrea” cutare lucru, „pentru” mânilor-i „subțiri”. Poetul, la rândul lui, „nu-i dă”, pentru că, mânilor frumoasei lui „prea sunt albe și subțiri”... și așa mai departe. Cum vedem, avem a face cu precizări, cu arătări de cauză, ca într'o vorbire de tribună sau de ziar, deoarece, nici poetul nu știe să redea prin versuri subiectul lui, dar nici subiectul nu merită redat, decât cel mult, ca o glumă în proză. Poezia, deși scurtă, desfășură mai multe fapte, contrariu legii estetice că adevărata poezie dă loc mai multor reprezentării într'un timp scurt, după cum în pictură, într'un spațiu limitat, ni se înfățișează o întregă câmpie, întindere, bătălie, etc. Să luăm un alt Cântec, dar de data aceasta de poetul Iosif:

Când prin ferestrele 'nghețate
Mă uit și văd pământul nins,
Pricep că iarna peste toate
Imperiul și l-a întins.

Și mă cuprinde-o jale-adâncă
Privind puzderia de fulgi —
Azi vesel, plin de viață încă...
Mâni, poate dormi sub albul giulgiu.

În aceste versuri, ca în multe poezii străine, în jurul unui motiv care este venirea iernei, este perfect de bine prinsă scurgerea timpului, prin aceasta a vieții, iar de-aici apropierea de moarte. Poetul nu precizează nimic; ci, ne arată impresia lui față de natură, într'un moment de contemplare care poate fi oricând, iar natura față de viață sau vice-versa. Unde? aproape nu ne interesează, mai ales prin mărimea de contur, spațiu și timp, pe care o are versul

Imperiul și l-a întins, —

și prin aceasta se arată valoarea poeziei, iar de aici, talentul poetului. Din contră în poezia citată mai sus: precizările pe care le cuprinde, nu ni se ațâță sensibilitatea, ci curiozitatea, deoarece, pare că am vrea să știm anume cine este iubita poetului și unde s'a petrecut acest fapt curios!... Prin urmare, poetul de talent, se deosebește de poetul de rând, pe lângă altele și prin neprecizarea acțiunii poeziei lui, care se desfășură în timp și într'o lume ideală, dând naștere, prin cetitor, imaginilor concrete de reprezentare a vieții noastre extinse că, de unde a luat naștere poezia. Căci e o mare legătură între închipuire, actul psihic al artistului și realitatea, exteriorul vieții noastre, care, împreună ajută poetului la făurirea versurilor.

D-l Emile Faguet într'una din ultimele lucrări critice ale d-sale: *L'Arte de Lire*, spune că „pășim astfel dela realitate spre închipuire și închipuirea nu prețuește pentru noi decât dacă pentru ochii noștri înșiși ea este pătrunsă de realitate și realitatea ne este și mai interesantă când ne întoarcem la ea, după ce am străbătut închipuirea pătrunsă de dănșii.“ Închipuirea ajută pe poet la actul prin care el, după ce a primit impresiile lucrurilor și ale înfățișărilor, exteriorizându-și-le prin versuri, le idealizează, care numai astfel pot deveni poetice. Ceeace este în retorică și chiar în știință exagerarea, în lumea poetică este idealizarea prin închipuire. Fără exagerare auditorul nu crede; fără idealizare poezia nu poate fi plăcută cetitorului. Se știe falimentul pe care l-a dat în poezia franceză, naturalismul. După cum nu se poate idealiza personagiile și vieța din romane, cari

trebuesc să ni se înfățișeze direct; tot astfel nu se poate ca să nu se idealizeze și să nu se înfățișeze indirect materialul poeziei. În cazul întâiu vorbește mai mult cunoștința; în cazul al doilea sensibilitatea înrăurită, nu numai de ceeace este etern omenesc, cum concepeau cei antici, ci și de vieța noastră exterioară. Psihologia modernă a precizat științificește că primul fapt psihic începe printr'o relațiune cu exteriorul. Lumea exterioară, trecută prin nervii optici în stratele optice, deșteaptă în celule corespunzătoare senzația. Senzația, la rândul ei, dă naștere imaginii, care, (vorbind pe scurt) prefăcută în ideie, se exteriorizează prin cuvinte, reprezentând, în fața noastră, în concreto, — pentru a produce emoția estetică, — emotivitatea poetului, impresiile lui, e stare din natură etc. După cum este de mare și puternică, după cum este de motivată influința inspirației, asupra psihicului artistului; tot în aceeaș măsură va fi de puternică, originară și frumoasă, exteriorizarea prin cuvinte a materialului poetic, adecă ritmul nou al versului. Este în destul de cunoscut faptul, că o poezie, cu cât este mai puternică ca sentiment și originalitate, cu cât poetul este mai talentat, cu atât va fi versul mai nou ca ritm și cadență. Se știe cum în lirica română, până la Eminescu, poezii fără de mult talent, își redau gândurile numai prin versurile lui Bolintineanu și Alecsandri, iar de-aici înainte numai prin versul lui Eminescu. Se știe iarăș, cum în această atmosferă de bolintinianism și eminescianism, Coșbuc, fiind un poet cu totul originar, s'a ridicat asupra acestei atmosfere și și-a creiat versul lui, ca și Iosif în timpurile noastre, ca și Goga, ca și Cerna. Poetul cel mare primește în așa fel impresia lumii exterioare, iar pe de altă parte sufletul lui are atâtea senzații deosebite de ale celorlalți oameni, încât, involuntar este supus procesului acela de a-și exterioriza gândirea, printr'o formă nouă, printr'o expresie ne mai întrebuintată, care oglindește de minune gradul de inspirație și originalitate a poetului.

Astfel, poetul desăvârșit, întrupând în versu-i mai multe reprezentări, unele dintre sentimentele omenești cele mai puternice, lăsând

acțiunea poeziei în lumea ei ideală, adecă neprecizând-o în loc, moment și persoană, iar mai apoi exteriorizându-și imaginile și inspirația prin cuvinte alese și într'o formă nouă, — va realiză, în conștiință: frumosul, pe care-l percepe fiecare cetitor, în felul lui deosebit, iar nu după anumite legi.

Ce a realizat Iosif din acest punct de vedere în literatura română? Am arătat încă mai sus valoarea estetică a uneia dintre poeziile lui. Trebuie să arătăm mai departe și alte realizări ale poetului, cu atât mai mult, cu cât în literatura noastră poeziile sunt arătați sub toate înfățișările, dar numai sub înfățișarea estetică — nu! Noi credem că aceasta trebuie arătată mai mult, căci prin ea se vede cât ne-am emancipat de poezia fără vieață a timpurilor cari au urmat după Eminescu și mai ales prin ea se va vedea cât apropiem literatura apuseană.

Poezia noastră românească, afară de cea a poezilor citați până aici, este o poezie locală, fără multă valoare artistică. Când scân-teiază o idee mai originară, un vers mai nou, îți aduci aminte, vorba lui Mihail Cogălniceanu, că ai întâlnit-o undeva, la un poet străin. Cauza am arătat-o într'un articol publicat în revista „Luceafărul“, adecă lipsa de cultură artistică a tinerilor poeți. Popoarele începătoare în cultură, întotdeauna dau artiști pe jumătate, față de cultura popoarelor înaintate, pe care ei, de cele mai multe ori nu o cunosc. Singura scăpare pentru ele este apropierea de popoarele cu cultură seculară și cu gust estetic. La noi în literatură, ori s'a împrumutat odată, dela Francezi, mot-à-mot, totul, cum a făcut generația dinaintea lui Eminescu, cum face astăzi curentul simbolist; ori s'a ignorat cu totul cultura apuseană. Poetului nostru de seamă, cari atât în școli cât și în societate, nu întâlnia niciodată cultura aceea, care-i pregătește terenul lui artistic, i-a rămas, ca lui Eminescu, să-i cunoască singur și direct, pe străini. Cunoașterea aceasta a literaturilor străine, din partea poezilor, a dat rezultate simțitoare, literaturii noastre. Poezia acestor fel de poeți, a început să ne familiarizeze cu versurile mai nouă și mai puternice, pentru noi, a poezilor germani și francezi. Dela ea încoace, ochiul

critic, poate distinge și valoarea estetică, pe care nu o puteai afla niciodată în simplele complimente către cocoanele balcoanelor, sau către vreo „fată frumoasă“. Din generația tânără, Iosif este cel dintâiu, care realizează acest bine, în literatura românească. Poetul nostru a făcut cunoștință repede cu literaturile străine, din care a tradus foarte mult, formând mai târziu volumul *Tălmăcirii*, unde atât de perfect și de minunat, a întrupat în românește, versul sburdalnic și veșnic vioiu a lui Heine, poezia melodioasă a lui Lenau, al cărui ecou, veșnic îți sună la ureche, cântecele puternice ale lui Petöfi, rupte din sufletul unui poet luptător, și altele. Familiarizarea aceasta cu literaturile străine, a făcut o mare prefacere în lirica poetului român. Sunt o mulțime de poezii ale lui pe care le poți cită printre poeziile literaturilor străine. Unele întrupează perfect de bine parte din sentimentele mari omenești și prin aceasta devin reprezentative; altele sunt cu totul original prin imaginile nouă și puternice, cari nu s'au mai întâlnit în literatura noastră. Într'una din ele *Fusul* este perfect de bine prinsă scurgerea și vraja liniștei. Eminescu așează această liniște în toiul nopții; Iosif în amurg. Eminescu este mai puternic prin introducerea în poezie a o mulțime de elemente pentru a ne înfățișa cât se poate de plastic această putere înconjurătoare a vieții noastre. Iosif nu are puterea aceasta sentimentală, dar ca un poet descriptiv poate da ușor dintre lucruri și viețuitoare, într'o anumită situație, pentru a ne da tabloul fidel al liniștei:

E liniște 'n chilia bătrânei, — și 'nserează...
Sub vatră țărăște un greu nestatornic,
Își leagănă 'n părete tic-tacul vechiul ornic —
Se 'ntunecă chilia și iar se luminează,
Și-aleargă fusul spornic...

Fusul, așa cum îl introduce poetul, par'că nu ar toarce lână, ci vreme, timp... Între Eminescu și Vlahuță și Cerna, cari l-au urmat, iar pe de altă parte Iosif este următoarea deosebire: acești poeți, atât în natură cât și în lumea gândurilor sunt sentimentali, lucrurile, faptele și gândurile se exteriorizează prin sentimente, pe când la Iosif, ele se exteriorizează prin senzații imaginative. În acest

fel, realizează Iosif o mulțime de frumuseți în poezia română, printr'un procedeu destul de înalt, născut de poeți și nu formulat de esteticieni. Dar poetul a avut o scădere în cariera lui literară, care provenia dela procedeul lui senzațio-imaginativ: niciodată nu a știut ca să însuflețeze prin cugetarea sintetică, încheierea poeziilor, fie plastice, fie celebrice de fiziune, foarte bogate în imagini originare. O mulțime de poezii ale lui sunt răușite ca desfășurare, dar n'au culminarea cerută poeziilor mari. Lumea lui de inspirație nu este determinată, așa ca în poezia lui Heine. Poeziile lui au un sfârșit brusc, se pot opri oriunde, pentru că nu desfășură acțiunea unui sentiment, ci impresia lumii vizuale și auditive. De multe ori cetitorul rămâne nedumerit în fața multora. Apoi sunt unele poezii cari s'ar putea preface în proză prin subiectele lor prea concrete ca Domnu' Profesor unde se pot întâlni strofe de acestea pentru care nu putem găsi nici un calificativ:

Nimic nu 'nvață blestemații
Și eu mi-am zis de-atâtea ori
Că dau la dracul meditații...
Dar vezi că cele trei surori
Îmi sunt cu mult mai dragi ca frații
Cei răi și neascultători.

În viață sunt atâtea situații, sunt atâtea momente, pe care poetul e dator să le treacă cu vederea. Nu totul se poetizează, ci numai ceea ce poate mișcă sensibilitatea cetitorului, ceea ce, la poet, a fost vrednic, după percepere a-l simți și trăi în cel mai ales sens al cuvântului. Hegel a spus, că fondul poeziei lirice este toate manifestațiunile sufletului omenesc: „omul în toate situațiunile sale, etc.; în general toate sentimentele ce sunt capabile de-a le simți.¹⁾ Așadar: capabile de-a le simți.

Cu totul greșit mai mi se pare, nu numai la Iosif, dar la toți poeții, poetizarea oamenilor, fie ei eroi, fie oameni de literă. A lua dintr'o întreagă luptă, un singur om, pentru a-l descrie în versuri, înseamnă a trece peste meritele celorlalți luptători și în istorie stăpânește curentul că nu eroul face

¹⁾ W. F. Hegel: Cours D'Esthétique, trad. Bénard, Paris 1852, v. V, pag. 6.

răsboaiele, ci, masele. (Pentru că ar părea o contradicție între ceea ce spunem aici și ceea ce am spus în cap. I, voiu lămuri că poetizarea lui Ștefan cel Mare, din partea lui Iosif, este destul de explicabilă și rațională: eroul moldovean nu este poetizat individual ci, în jurul lui și cu el s'a poetizat o întreagă epocă din trecut, așa cum a procedat și Virgiliu cu Enea. Și într'un erou și într'altul, se contopește vremea și suferința și victoria din timpul lor, cari singure merită poetizate). Apoi am arătat în cap. II al acestui studiu, că niciodată, în întreg trecutul, nu se poate opri, la o singură persoană. Un singur om, individual, poate mișcă emotivitatea poetului în viață și acesta este iubita poetului, unde se interpune elementul psihologic, iubirea, fiind întotdeauna condiționată de anumite sentimente și cele mai curate și înalte sentimente omenesti. Oricare poate fi pentru Iosif, aceste sentimente față de persoana lui Anton Panu, Șincai, Carlovo și Prințul Carol, pe cari i-a „poetizat“ poetul? O fi fost Panu un bun curtezan al mahalalelor; o fi fost Șincai un mare apostol al neamului; o fi Cârlova un poet pierdut; va fi, poate, Prințul Carol, un bun militar; — dar acestea merită să se spună în versuri? Atunci care mai este rolul prozei și care al poeziei? Iată ce mare confuzie fac poetizatorii oamenilor! Omul, individual, nu poate fi poetizat nu numai din acest punct de vedere. Mai este ceva care înlătură această posibilitate și aici voiu cită din Lumea ca voință și reprezentare a lui Schopenhauer. Filozoful german spune că inspirațiunea vine numai atunci când se „liberează intelectul“, „când lucrează singură și prin propria sa îmboldire“. „În asemenea momente se zidește sufletul operilor nemuritoare. Din contră, în orice meditațiune făcută cu intențiune, intelectul nu este liber, fiindcă voința-l conduce și-i impun subiectul.“¹⁾

¹⁾ A. Schopenhauer: Le Monde comme Volanté et comme Rêprésentation trad. I. A. Cantacuzène, București 1886, v. II, Geniul, p. 567 și următoarele. Sub altă formă, acest adevăr s'a spus și în românește, într'o carte cu pretenții de studiu estetic, dar în schimb una mai mult din lucrările pro-

Dar unde meditează poetul! Unde se simte liber intelectul lui? Desigur în lumea gândurilor și sentimentelor, în fața frumuseții naturii, în trecut pe calea inferenței, unde totul are caracterul obiectivității. Ori omul individual nu are nimic din aceste însușiri, totul apare la el subiectiv și în felul acesta îl înțelegem și îl iubim pe alte căi: pe calea etice, a dramei, dar niciodată a poeziei. (Observ în treacăt că până acum Goga nu are nici o astfel de poezie, care dealtfel, își are originea în epoca naționalistă, când nu se făcea artă, ci, o literatură utilitaristă).

Poeziile lirice ale lui Iosif, din prima lui epocă, sunt foarte reduse ca originalitate față de poezii cei mari Eminescu și Vlahuță și chiar față și de contemporanul Cerna. În prima lui operă nu este decât poetul descriptiv al naturii și al unor fapte din trecut, cu care continuă pe Coșbuc și cu care dă un colorit de noutate literaturii române de la începutul veacului al XX-lea, când poezia eră așa de slab reprezentată prin niște eminesciani întârziati. Cu totul altfel stă în epoca a doua, care ține până la moartea poetului din 1913. Deci, opera poetului realizează, pe lângă lirismul sincer și emotiv, de o plângere jalnică și de-o înălțime universală literară, așa de jalnică, ca un vânt de toamnă întârziată în care gândurile se deapănă ușor și monoton ca și scurgerea potolită a vremii, căci poezia aceasta a lui Iosif, n'a avut nimic din accentele energice ale lui Eminescu, nimic din accentele eruptive ale lui Vlahuță, nimic din cugetarea tare și clară ca o marmură, a lui Cerna, ci, veșnic din plângerea potolită a unui suflet care se caută pe el însuși — realizează, pe lângă acestea și reprezentarea frumosului de artă, al poeziei apusene. Iosif, are impresia vieții exterioare, într'un mod trecător și repede, iar nu meditativ ca la ceilalți poeți, în așa

fesorilor noștri, cari n'au înțeles până acum destul de bine, tainele estetice și de care ne vom ocupa altădată: „adevărate emoțiune estetică trebuie să ne cuprindă, să ne pătrundă și să ne covârșescă fără efortare voluntară; ea nu se trezește în noi decât dela sine și niciodată reflecția conștientă nu o poate sili să apară, pentru ca să dea coloritul emotiv estetic produselor ei.“ P. P. Negulescu: *Psichologia stilului*, București, 1896, pag. 75.

fel încât, aproape totul el vede în imagini de senzație. Foarte arareori are el poezii de sentiment, foarte arareori își sentimentalizează el inspirația și poeziile. Nu-i vorbă, poetul s'a format într'o epocă (cam 1895—1900) cu totul lipsită de critica literară ca și revistele pe unde a publicat: „Vieța“ lui Vlahuță, „Floarea albastră“, „Literatura și Arta română“ și altele. Numai când sentimentul a fost cu totul puternic nu s'a putut subtrage poetul de a-și sentimentaliza poezia, cum sunt câteva din opera lui poetică. Una dintre aceste poezii este Un cântec pe care o voiu cită în întregime, întrupând perfect de bine unul dintre sentimentele mari omenești:

Aud un cântec. Vine de departe,
Adus de vântul serii, și mă chiamă...
Nu-i plâns de fluer nu-i suspin de-aramă,
Nici glas de om... E dincolo de moarte...

Sunt alte lumi de care nu-mi dau seamă,
Viează 'n noi, trăesc în altă parte?
Ah, nu-s iluzii, nu-s păreri deșarte!
E doina ta cea dulce, dulce mumă!...

E vocea ta... Mă strigă câteodată
De sus, de-acolo unde nu-i durere
Și unde toți ne-om întâlni odată...

— De ce se sbate pieptu-mi cu putere?...
Vai, ce 'ntunec s'a făcut deodată
În jurul meu, — ce groaznică tăcere!

Dela Eminescu încoace nu s'a mai scris o poezie mai desăvârșită despre mamă, ca aceasta. Totul e pus cu îngrijire în versuri. Sentimentele mari omenești, nu sunt redete tocmai bine de artiștii cari le trăesc, pentru că nu găsesc forma dorită de exprimare. François Coppée, doborât de acest sentiment uman, pune titlul unei poezii cu acest subiect, adecă despre mamă: O sfântă! Iosif a avut puterea de-a învinge, sau mai bine zis: de-a înăbuși pornirile omenești, și, evocând cele două lumi, lumea transcendentală cea „dincolo de moarte“, cu noi cei rămași pe pământ, și-a arătat perfect de bine, în jurul iubirii umane, sentimentul lui de groază, care s'a prefăcut într'o poezie mare, într'o poezie puternică. Ce e acolo unde toți ne-om duce? Religia creștină spune că este păcat să ne gândim la aceasta, iar Coșbuc ne sfătuește să nu cercetăm aceste legi că în-

bunim!... Iosif a simțit acelaș fior al necunoscutului, când, după ce ne face cunoștință cu impresia pe care i-a produs-o meditațiunea asupra mamei moarte, exclamă:

Vai, ce 'ntuneric s'a făcut deodată
În jurul meu, — ce groaznică tăcere!

Ca sentimentalitate reprezentativă, mai are Iosif o poezie: *Învins!* — adevărat învingerea pe care o primesc oamenii de știință, ridicăți din popor, din partea lungei lor pribegii printre străini. Versul vorbește scurt și aproape monstru, pentru a ne redă mai bine, oboseala vieții învinsului, în care se recunosc mulți. Mai trebuie citată poezia lui Iosif *Cântec de leagăn* unde se poate vedea, pe lângă alte calități și aceea de concordanță între fond și formă, prin elementele constitutive ale poeziei, de formă sensibilă, cum, de altă parte, este invocarea somnului unui copil. Viziunea poetului se unește perfect de bine cu aparența exterioară a ceea ce ne înconjură, pentru a ne reprezenta prin vorbire, obiectul inspirației lui.

Și aproape în toate poeziile lui, este ajutat în exprimarea clară a gândirii, prin încălcarea versurilor, căreia Francezii îi zic *enjambement* și care, după cercetările pe care le-am făcut până acum, sunt cele mai multe și mai reușite la acest poet, decât la toți ceilalți poeți români moderni, deoarece la cei vechi se întâmpină foarte rar.

Dar unde poetul realizează cele mai frumoase reprezentări de imagini, unde ni se arată ca impresionabilul fugitiv, ca exteriorizator al inspirației lui, prin imagini, este, într'un ciclul de poezii, pe care l-am putea numi *poezia nopții*. Noaptea pentru Iosif este mai mult decât ziua, ea cuprinde comori neatinse de frumuseță, ca pentru Lenau și Eminescu. Ziua este timpul oamenilor de studiu și muncă; noaptea a celor de vise, a visătorilor rătăcitori... *Întunecul*, care-și trage zăbranicul lui negru asupra nemărginirii, pare că este menit pe lume, pentru aceste firi visătoare. Ele au nevoie de tăcere, de liniștea imensă a întinsului, și nici într'un

timp nu apar mai deslușite, decât ca în timpul nopții. Bolta cerească cu luminile ei, printre care trece maiestuosă Luna, îmbrobodind într'o privire, toată nemărginirea infinitului, cu râurile tremurătoare, care brăzdează, pământul în lung și în lat, dând glas lunei tăcute și reci, cu codri zugrăviți pe freasca albă a zării, cântând acolo sus, din foile lor, ca o salbă de aur la gâtul unei crăiese din povești, cântecul de preamărire al naturei, iar în altă parte satele și orașele stăpânite de aceeaș lumină cerească, stăpână pe toate ascunzișurile iatacurilor, — aceste toate au fermecat firile de poeți ca și gândurile cărora le-au închinat vieța. Noaptea cu tainele ei, a prefăcut o fire aristocratică, ca aceea a lui Byron și a smuls accente de liră, tuturor poezilor, prefăcându-le, sentimentalitatea, dându-i melancoliei.

Nu-i vorbă, pentru a avea această visare și reverie cătră nopți, trebuie ca poetul să aibă și un temperament deosebit. Căci e adevărat că nu-i poet să nu fi cântat noaptea, dar nu-i mai puțin adevărat, că aceia, cari n'au prețuit noaptea ca ceva deosebit, s'a întâmplat ca s'o vadă, în alte dăți, cu totul rece, ca pe ori și care fenomen din natură. Cerna, a cântat noaptea în versuri frumoase, dar în altă parte o vede ca un obstacol în drumul iubirii lui, și regretă că nu are puteri, pentru ca să se înalțe la cer spre a stinge stelele și a face ziua mai repede; la Goga, ea apare ca toate fenomenele naturii, pe când la Iosif apare cu totul ca ceva distins, din ceea ce ni se succede înaintea noastră. Cerna este un poet pornit spre filozofie, Goga un poet luptător, iar Iosif un poet cu totul visător, un temperament sensibil și ascuns ca florile acelea care-și desfac petalele, numai în toiu nopții. Versurile lui par'că plâng, par'că sunt cetite întotdeauna de acel care le-a scris. Pe când după cetirea celor doi poeți te simți mai viguros, cu cugetarea mai puternică; la Iosif te simți cu totul copleșit de-o visare întârziată.

(Va urmă.)

Radu S. Dragnea.

Dări de seamă.

M. Beza, *Pe drumuri*. (Din vieața Aromânilor). Ed. „Minerva”, București 1914. Prețul 2 Lei.

În ultimul timp, bibliografia românească s'a îmbogățit simțitor. S'au tipărit o mulțime de volume de proză și poezii, unele mai luxoase decât altele și, judecând după „critica” ziarelor și revistelor, după interviurile însoțite de portretele „talentaților” autori, toate aceste lucrări literare sunt capod'opere. Avem scriitori, cari reprezintă toate curentele literare din Apus, pe lângă „poporanismul”, care am voi să fie răsărit din „glia noastră națională”, când el poate să-și ia act de naștere din ori și ce parte a Europei. Prin urmare, bunul Dumnezeu ne-a bătut cu toate formele și formulele literare.

Dar apariția acestor curente literare, departe de a fi nesocotită, are o vădită importanță pentru literatura noastră de mânc. Ea înțește elementele capabile de anumite producții artistice și le face să caute forme deosebite pentru înfățișarea operii lor. Influența curentelor literare la modă nu poate fi dăunătoare, nu se poate exercita decât asupra celor slabi de îngerii talentului. Scriitorii cei adevărați nu pot fi abătuți din drumul lor. Ei au rămas aceiași dela Homer până la Shakespeare, Burns, Mistral, până la Eminescu și Cerna.

Să nu se creadă că rătăcirile literare, curentele pe cari le reprezintă snobii vorbelor goale ar fi caracteristica vremilor de azi. Stupiditatea omenească e foarte bătrână. Mai zilele trecute, un ziar englez, vorbind de moda perucilor verzi și violete, care a început să bântue în Anglia se plângea că omul modern se acopere tot mai mult de ridicol. Îndată s'a găsit cineva care a răspuns ziarului, că perucile verzi și violete erau și pe vremea lui Homer și a citat chiar pasagiul unde se vorbește de ele. La Roma, în epoca de decădere, se știe că se schimbau perucile statuilor, după modă. Acelaș lucru s'a petrecut și în domeniul artelor și literilor.

Prin urmare să nu ne îngrijească zarva pe care o fac atâția scriitori români de moda nouă, căci ei joacă vechea și „jalnica tragedie” a celor lipsiți de talent. Să nu ne sperie nici furiosul Tango literar care bântue la noi, jucat de umbrele scriitorilor din Apus, ca Verhaeren (vezi modernității), Maeterlinck, Régner, Moreas, Bernstein și atâția alții. Când se vor revărsa luminile unui soare, toate umbrele acestea vor dispărea ca răbufneala unui vis. Există doar un instinct de conservare al sufletului oricărui popor și acest instinct înălătură orice operă care nu constituie o hrană sufletească și un prilej de înălțare cătră un ideal.

Dar suntem nevoiți să mai relevăm un lucru, care constituie o rătăcire destul de mare. Mulți dintre prozatorii noștri aduc o seamă de cuvinte care n'au ce căută în limba românească. Aceste cuvinte constituie „gozul” — ca să mă servesc de o expresie a vecinilor Unguri — rămas în urma frământării unei populații străine pe pământul țerii noastre. Ele sunt de-

odată destul de recente, n'au pătruns în limba vorbită de toți Românii. Cea mai mare parte din ele sunt triviale și o limbă împetrițată cu astfel de expresii e departe de a fi o limbă literară. Cred că un cuvânt are o valoare literară, când e înțeles de toți, sau aproape de toți căți vorbesc limba românească. Cuvintele vechi, întrebuințate de Eminescu de Coșbuc și alții se găsesc în limba vorbită de poporul de jos și ele sunt înțelese, fără a se recurge la „glosare”. Cunosc și eu câteva limbi străine, dar o mai mare unitate ca limba românească puține graiuri găsești. Cu părere de rău trebuie să spunem, că unul dintre cei mai rătăciți scriitori în această privință e d-l M. Chirișescu. E o adevărată tortură să cetești o nuvelă a acestui scriitor. La fiecare frază te împiedeci de cuvinte grecești, turcești, lipovenești, bulgărești de care limba românească n'are nevoie. Nu pot înțelege cum comitetul „Convorbirilor literare” a încurajat această rătăcire stricătoare unui puternic talent. Tocmai din cercul de unde a pornit lupta de purificare a limbii românești să se sprijinească o greșeală așa de mare! D-l Chirișescu nu scrie, desigur, numai pentru populația pestriță a unor porturi ale noastre; e greu însă să fie înțeles și simțit de Românii de pretutindeni, cu tot „glosarul”, lucru unic în ceea ce privește operele literare. Dacă o limbă însemnează un bun dicționar în care să căutăm cuvintele neînțelese, apoi atunci omenirea e întreagă „o apă și-un pământ”.

Perfecțiunea unei opere literare ar fi atunci — după Lessing — când ea ar impresiona deodată, ca o pictură. Cum să te impresioneze o operă literară, cu toate gingășiile și nuanțele ei, când limba în care e turnată e așa de pestriță, are atâtea cuvinte triviale, seci, pe care trebuie să le cauți în glosar și să mai fii trimis cu adresa: „Vezi al meu op”. Au scris în dialect scriitorii mari ca Burns, Mistral; au scris și scriu încă literați de mare valoare în „maal”, sau norvegiana poporului de jos. Ei se adresează însă unui număr de cetitori pentru care scriu, iar limba pe care o cultivă nu e un amestec de barbarisme. Dar mulți cred că „pentru culoarea locală” trebuie să luăm chiar expresiile tipice care se aud în ținutul unde domiciliază eroii operii literare. Ce eroare, sau mai bine zis ce prostie! E tot așa cum făceau autorii farselor de odinioară, care puneau pe Grec, pe Ungur, ori pe Ovreu să schimonosească limba românească pe scenă. Desigur, că nici eu „nu m'aș mai sătură privind pe eroii” d-lui Chirișescu, dar când i-aș auzi vorbind, nu știu cât aș putea să-i ascult. M'am săturat până în gât cetind povestirile lor și ca mine sunt mulți. De ce să nu fim sinceri. Sunt convins, că mai târziu, d-l Chirișescu — un talent puternic — va înțelege rătăcirea de acum și se va vindeca de snobismul „cuvintelor rari”.

O altă categorie de prozatori sunt acei, cari vor, cu tot dinadinsul, să scrie într'o limbă „pur românească” dar pe care, din nenorocire, n'o cunosc. Moș

Păuță își face impresia unui mahalagiu cu cioareci, cu cămașa cu piepții scrobiți, cu clac și cu un șal de precupeț la gât. E tot ce poate fi mai burlesc. Și ca dovadă de originalitatea acestor literați este că recunoști în opera lor o mulțime de alți scriitori, dela De Amicis până la Ispirescu. Și dacă ar exista la noi o critică literară, apoi datorită ei ar fi să arete complectă lipsă de unitate a operilor celor ce pășesc în forul literilor române cu împrumuturi, șterpeliri și imitații.

Iată de ce ne bucurăm când ni se dă un volum de nuvele ca al d-lui M. Beza. Adâncă originalitate, limba curată ca un izvor de munte, cumpănită, sbătându-se unde și unde, în inversiuni, cari aci înăbușă, aci fac să izbucnească puterea de vieață, pasiunile, durerile, aceste nuvele pot fi socotite ca unele dintre cele mai de seamă din ultimul timp. Autorul lor e cel dintâiu Aromân, care se înfățișează cu o operă remarcabilă. Din acele părți, unde neamul nostru e împrăștiat și acum, mai mult ca oricând „Pe drumuri” nu ne-a venit nimic mai de seamă pentru literile române, dacă lăsăm la o parte faptul, că Bolintineanu își avea obârșia familiei în ținuturile Pindului.

„Moșneagul dela munte” scris de un Aromân și un Francez nu poate valoră mult, iar „Lilice dela Pind” ale d-lui Vulcan și mai puțin. Poezii a mai scris Nuși Tului, dar nu le avem la un loc, cu toate că ele nu ne dau mai nimic caracteristic, iar fostul ministru turc, d-l Batzaria are, după cum ni se spune, cele mai bune anecdote scrise în versuri și în dialect. Ar prinde așa de bine o traducere a lor.

În veacul al XVII-lea însă, insulele de Aromâni aveau o vieață de cultură demnă de luat în seamă. Moscopolia și alte centre răspândeau lumină și dădeau cărți pentru negustorii mereu călători, care simțeau nevoia lor ca a unor tovarăși sufletești, dădeau lucruri sfinte și podoabe pentru mănăstirile îndepărtate în spre miazăzi, banii Aromânilor făceau să se împrăștie cărți și lucruri de artă până în Elada decăzută. Începuse, în aceste părți, să se scrie în dialectul macedo-român, deși se întrebuița alfabeta grecesc. O nouă vieață se deșteptă. Turcii au strivit însă bobocul din care ar fi strălucit poate floarea civilizației celui mai de valoare element din ținuturile Pindului. Mulțime de Aromâni s'au împrăștiat și fiindcă țara noastră nu putea încă să-i atragă, s'au dus la Greci, unde, mai târziu, macedoneanul Valaoritis avea să fie cel mai de seamă poet al Eladei, pe lângă Anghelos Vlahos, care cântă pe păstorii din munții obârșiei lui, precum și atâția alții. Mai norocos a fost Ardealul în adăpostirea Aromânilor și marele Șaguna a răsplătit inzecit ospitalitatea pe care frații pribegi o găseau la frații asupriți.

Și acum să deschidem cartea aceasta plină de duioșie, de cea mai curată sinceritate. Desigur că autorul, când a așternut pe hârtie aceste povestiri discrete s'a pomenit și cu stropi de lacrimi picurați printre rânduri și rușinat va fi căutat împrejur să nu-l fi zărit cineva. El caută să ascundă sentimentele acestea, să-și înfrâneze patimile cu vorbe puține și tari. Deși te

întâmpină cu glas potolit, cu un zâmbet chiar, geana umezită îl trădează.

„Pe drumuri” se dapănă vieața alor lui, pe drumurile pline de lacrimi, stropite cu sânge, străjuite de cruci, care amintesc, că săvârșirea din vieața aceasta pândește în orice loc și în orice clipă, lunecând ca niște fantome, dispar caravanele după coline, în păduri, în ceața viorie a depărtării. Și după ele se sbat nădejdi, sboară doruri, se sting ochi, se aștern suflete. Și așteptarea poate fi vecinică. „Ca din lăuntru unor ape se auziă din neguri sgomotul de caravane ce grăbeau într'aiurea; și fiecă clinchet, fiecă tropăit eră ca o străpungere dureroasă, amintindu-mi de plecarea” (pag. 29) pe drumul instrăinării.

„Jos e așezată mănăstirea Sfintei Mării, la adăpostul colinelor ce coboară dinspre sat. Prin fața porții de lemn și zidurilor grele de întăritură trece drumul instrăinării, având în partea cealaltă o fântână și o terasă închisă de ploi. Aci se îngână cele din urmă șoapte ale despărțirii, până se mai adună călătorii: vin pe jos de acasă, în tovarășia rudelor. Și la fântâna mănăstirii se opresc; adapă caii, apoi încălecă și se duc. Iar în urma lor mame, surori, soții tinere stau cu priviri ce nu mai văd de plâns. În golul toamnei, presimțiri le cutremură; că e și moarte și poate altă întâlnire n'are să mai fie” (pag. 30). Iar când întâmplarea face pe unul să mai calce odată pragul „Casei părintești” iată cum o găsește:

„Ușile țipau prelung în fățanile ruginite. Și cum pășeam, din tavanuri cu păienjeni, din largi dulapuri de zid, din unghere și divanuri goale se desfăcea, pe lângă mireasma cea adânc melancolică a vechimii și altceva: sunete par'că tresăreau, voci rămase acolo pe urma gurilor de mult amuțite, ecouri ale vieții ce-a răs și a plâns odată și odată în aste încăperi”. „Pe drumuri” întâlnești fântâni, lacuri, râpe și de fiecare se leagă legende cu o ușoară ceață mistică ce te face să te gândești la literaturile nordice.

Iacă, în drum, caravana găsește un om căruia i s'au isprăvit zilele. Și povestirea aceasta e tipică. În „Mortul” e fixată mentalitatea drumeșilor, credințele lor, filozofia dacă voiți a acestor oameni vecinic călători.

Drumurile duc și aduc multe. Iacă un fiu de pașă tânăr și frumos poposește în casa lui Sidu, vede pe frumoasa Ică, îi lasă un inel pe masă, iar mai târziu o fură. Și mama acestei minuni de frumusețe se stinge de dor, aiurează în așteptare: „Unde-o fi acum? Și ce face? Nu-i e dor? Și norii se rupeau. Fără să-și mute ochii, în copleșirea gândurilor, avea un simțământ de sfârșenie, o durere pătrunzătoare, lipsită de lacrimi ce nu se poate cu nimic asemăna. Rosul carriilor ascuțit creștea împrejur. Grădina jos, părăsită; dintre pomii sarbezi, dintre bălării cu miros de moarte, pe care păianjenii aruncaseră ițe — ițe lucii — mici vietăți urcau pe undele zădufului, se lăsau în odaie, mărind încă pustiul printr'un murmur neîntrerupt, trăgănat monoton, până ce vederea și auzul Tinei slăbeau; lucrurile dinainte-i prindeau să tremure în lumina tare, și mistuiau formele; cuprinsă de aromeală, Tina șoptiă dela un timp: „Ică, scumpa mea, tu n'ai plecat...”

tu ești aici sufletul meu... Știam eu că n'ai plecat..." (pag. 72). Și când vine o femeie însoțită de mulțime de călăreți la casa Tinei i se răspunde că „mama Ichii s'a răpus de dor", iar pe Sidu l-a iertat Dumnezeu și pe el, pe drumurile străinătății.

Cine dă pagini ca „Ica", „Balta moartă", „Lacul" poate să dea altele, care să-l pună în fruntea prozatorilor români. Dacă ar fi să întind prea mult această însemnare, ar trebui să citez toate bucățile din volumul „Pe drumuri" căci toate se remarcă prin calități alese de stil, de logică a faptelor, de vigoare, prin limba curată și stăpănită. Nuvelele acestea sunt ca niște flori sălbatice pe care le-a cules un drumeț de pe marginea unei poteci de munte.

Dar despre autorul volumului „Pe drumuri" n'ați auzit mai nimic. Într'adevăr, el e un „old fashioned man", cum l-ar numi Englezul. E un om de moda veche, când scriitorul avea mai mult respect de scrisul lui, când nu-și dădea chipul pe la toate gazetele, când nu acordă interviuri — pe care mulți și le scriu singuri, — când nu plictisiă lumea cu zarva reclamei desgustătoare. Într'un mare oraș depărtat, el trăiește modest, mulțumindu-se cu un loc prea neînsemnat, față de strălucita cultură pe care o posedă. Și pentru aceasta stima lui crește în fața oamenilor civilizați.

Londra, 1914.

D. N. Ciotori.

Cronici.

Literatură.

Gheorghe Asachi în Roma.

(O poezie inedită din acest oraș).

Asachi a stat timp de trei ani în Roma, dela 1809 până 1812. Aici a avut fericirea să cunoască pe una din cele mai superioare femei ale timpului său, pe Bianca Milesi, care toată viața i-a luminat intensiv cărările vieții sale ca poet, patriot și binefăcător al neamului nostru.

Bianca s'a născut în 10/22 Maiu 1790 în Milano. Eră o adâncă iubitoare a literaturii și a artei. Cetise pe Condillac, Rousseau, Voltaire, Plutar, Corneille, Platon, Tacit, Roberston, Alfieri, Cellini, Hume etc. Pretutindeni eră binevăzută, chiar și la Curtea Regală; casa părinților săi eră vizitată de cei mai renumiți artiști de atunci.

Având o deosebită atragere pentru pictură, împreună cu mamă-sa (tatăl său murise) se așeză în Roma. Asachi ne spune într'o notă de pe cartea lui Emil Souestre, Blanche Milesi-Mojon. Notice biographique, Paris 1854 — trimisă lui Asachi de fata sa Hermiona — că: Pe Bianca am văzut-o întâi dată în magazinul Moscardini din piața Spania cumpărând articole de pictură 1809". Soarta a voit ca amândoi să lucreze în acelaș atelier și la acelaș maestru, care a fost marele artist Canovva. Dela început o iubire sinceră, curată și reciprocă, cuprinse inimile ambilor artiști. Bianca, un suflet nobil, caracter independent, cultură aleasă, inimă caldă, patriotă înflăcărată, iubind literale și artele și mai presus de toate frumosul și adevărul — deși eră mai tânără avu o desăvârșită influință asupra sentimentelor și ideilor ulterioare ale lui Asachi. Locul ce el știu a-i da în inima sa fū atât de tainic și atât de trainic încât s'a putut vedea acest fapt unic, că întors în Moldova, chiar după ce se însură și avu copii mari, nu numai că nu o uită,

dar o plânse cu patimă, când muri în 8 Iunie 1849 la Paris, măritată deja și cu copii mari; și că chiar la vârsta de 82 ani, în anul morții sale la 10/22 Maiu ziua aniversării nașterii ei, el încă închină în stihuri italiene căldura inimii sale, durerea sufletului său, aducându-i — pare odată cu ultima sa răsufare încă o dovadă de iubirea sfântă ce aveă pentru ea, de toată fericirea de-a o fi cunoscut și a o fi făcut părtașă un moment, gândirii și iubirii sale, și ca recunoștință Musei care cu adevărat îl înălțase ca om, îl întărise ca caracter, și-l făcu mai bun patriot și mai hotărât luptător: Daco-Român — cum își zicea el.

Asachi primește dela Bianca Milesi o frumoasă carte „Amori" cu 17 icoane, făcute de ea și aproape toate reprezintă zeul Amozului. Pe scoarța cărții cu chipul Biancāi, făcut de pictorul Appini, e scris în talienește: „Să dă ție Corintis Alviro de nesupusa Lencă". Acestea sunt pseudonimele lor. Asachi scrie pe portretul Biancāi în italienește și românește următoarele: „Aceasta de sigur în paradis e născută. (Ptrarca). Această carte ilustrată cu desemnuri mi-a fost dăruită de d-na Bianca Milesi, care a fost muza mea și primul meu amor. Roma, 1809 Alviro."

Sub fiecare icoană din cele 17 din cartea „Amori" se află câte-o sentință scrisă de Bianca. Cea de sub a IV-a: „Amorul care naște din virtute este nemuritor" — cu adevărat se potrivește la iubirea trainică ce a legat acestea două ființe virtuozose și superioare până la moarte.

Asachi aproape de moarte scrie pe „Amori" pg. 2: „Doresc ca familia mea și urmașii se păstreze ist dar a nobilei mele amice, spre imitarea sentimentelor mele, care m'a tras din vulgul compatrioților. Drept care dorescu ca astă carte să rămăe spre model în familie și souvenir che amorul care naște din virtute este nemuritoru. Jassy 1866".

Toate poeziile lui Asachi închinatē Biancāi (= Lencă Lefca Cintia) sunt publicate în ediția din 1854 a Poeziilor

lui Asachi, și în cartea prețioasă a d-lui Dr. C. Istrate, Din trecutul nostru. O sută de ani de când a plecat Asachi la Roma. București 1909, de unde sunt luate toate aceste informații.

Poezia de mai jos se află între scrisorile d-nei Anna C. Ghica născută Rosetti (Bibl. Academiei Române manuscris Nr. 1668 fol. 345) în salonul căreia mi se pare organiză teatru românesc și francez Asachi pe la 1817.

Poezia e scrisă înainte de plecarea sa din Roma. De aici a mai publicat două sau trei cari se cunosc în românește, celelalte italienește într'o revistă din Roma. Asachi se întoarce în a „Daciei câmpie“ pentru a deveni cu adevărat un „restaurator“ al culturii românești, și peste tot al poporului românesc.

Viitorul

(scrisă la Roma 1812.)

Pe aripili fantasii mă înălț amu spre stele
Las pământul și-a lui urbe, nici mai mult rămân în ele
Ca o pasere biformă în noean nemărginit
Mai presus decât invidia eu de Musele nutrit
N'oi muri nici nu voi trece-a lui Stix unde amare.
Eacă, eacă de pe umeri că aripa îmi resare
Și ca pasere albie decât Icar mai ușor
Adria a Ioniei Mare, Arhipelag și Bosfor
Trec, și în sborul meu venivoi în a Daciei câmpie
Car'-așteapt' un restaurator dintre fiii sei se învie.
Deci speranza nu o pierdeți o voi juni plini de ardor
Căci suspinul se preface în un cânt triumfător
Și în loc de trist cipresă veți incinge juna frunte
Cu a nemuririi Lauru care crește-'n sacru munte.

G. Asaky.

Sofia Ciora.

Filozofie.

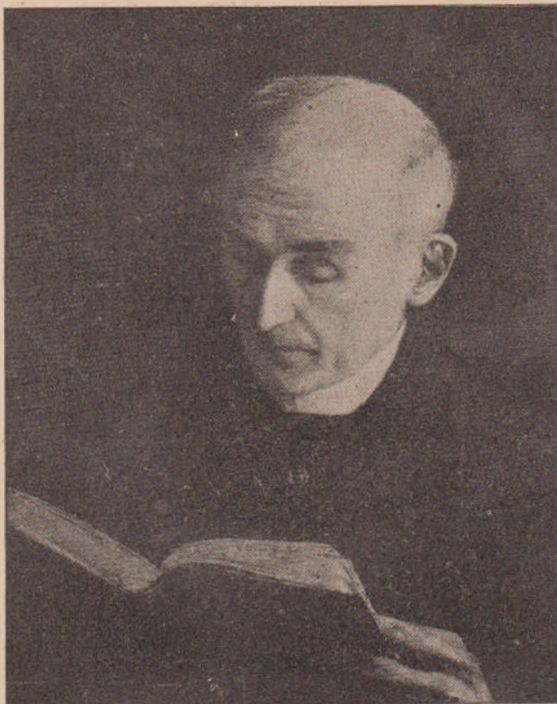
Henri Bergson.

După toate semnele pare că se inaugurează din nou o eră filozofică la popoarele cari poartă cărma culturii și civilizațiunii omenești. Tendința de a împreună și întregi rezultatele științelor particulare în concepțiuni mai înalte, cari să mulțumească pe lângă minte și inima, devine tot mai pronunțată. Filozofia înainte cu o 100 de ani își luase sborul spre înălțimi amețitoare, a pățit însă ca baloanele de târg, cari după ce li se taie sfoara cu care le ținem în regiuni mai apropiate de pământ, se tot înalță până ce plesnesc. Așa s'a înălțat și falnica regină a științelor până ce la un moment dat, între hohotele ilarității generale a științelor, a căzut zdrobită la pământ. Un timp oarecare a zăcut fără suflare, a început apoi a se mișca timidă și neîncrezătoare în puterile ei, purtând pecetea devalvării și întimpinând prejucii și observări ironice din partea științelor, odinioară supuse ei, acum însă omnipotente. Dacă i se zicea cuiva „filozof“, înainte cu 3—4 decenii însemnă a-l porecli. Și ca să scape de poreclă, cei mai mulți filozofi au început să se deie după modă și să lucreze în felul celorlalte

științe, tratând probleme de psihologie empirică și de teoria cunoașterii, alții nevoind a face nici un pas înainte, meditau asupra măririi trecutului și asupra cauzelor căderii fatale, făceau adecă istoria filozofiei, crezând că fac filozofie.

În epoca materialismului sărmanii filozofi se bucurau că mai erau tolerați pe la universități, ca niște oameni cu ocupațiuni curioase, se feriau însă ca de foc să nu atingă probleme metafizice, pentru că acestea discreditează.

Iată acum însă un filozof, un metafizician de felul celor de acum o sută de ani, un contrar al materialismului, un disprețuitor al noțiunilor exacte și un in-

Henri Bergson.

tuiționist aproape mistic, e chemat în cel mai înalt areopag al științei, e ales membru al Academiei din Paris.

Filozoful acesta, care a schimbat porecla în renume, este Henri Bergson.

El s'a născut la 18 Oct. 1859 în Paris, și-a făcut studiile medii în liceul Fontane (azi Condorcet); luând bacalaureatul a intrat în „Classe de Mathematiques élémentaires“ (un curs de pregătire din matematică pentru aceia, cari vor să se dedice științelor exacte), unde prin deslegarea unei probleme a câștigat marele premiu de matematică. Ulterior, simțindu-se atras cătră filozofie, s'a înscris în secția literară dela „École Normale supérieure“ (un fel de seminar pentru pregătirea profesorilor gimnaziali). Luând aici licența, fû numit de profesor la gimnaziul din Angers. După doi ani a trecut la gimnaziul din Clermont-Ferrand, unde propunea și filozofia. La 1889 a fost transpus

la Paris, și aici în acelaș an, susținându-și cu succes splendid tezele de doctorat, fu promovat într-un „Docteur en lettres avec mention philosophique“. Și după aceasta timp de 9 ani a mai funcționat ca profesor la diferite gimnazii, până când la 1898 a fost numit „maitre de conférences“ la „Ecole Normal superieure“. După doi ani (la 1900) a fost promovat de profesor ordinar la „Collège de France“, la cea mai înaltă instituție de știință a Franciei, unde funcționează și în ziua de azi ca cel mai popular, iubit și stimat profesor.

Dovada cea mai eclatantă despre succesul extraordinar a lui Bergson, este faptul că în timp de abia 24 ani (dela 1889 încoace) a întemeiat o adevărată școală filozofică în Franța, într-un timp, când științele exacte se aflau în apogeu. Dintre scrierile numeroase ale acestui mare filozof amintesc numai câteva: „Essai sur les données immédiates de la conscience“ (teza de doctorat), „Matière et Mémoire“, „L'Évolution créatrice“, „Introduction dans l'étude de la Métaphysique“ apoi o mulțime de articole apărute în „Revue de Métaphysique et de Morale“, prelegerile sale inedite dela „Collège de France“ (mai ales despre Spinoza, Kant, Fichte și Lotze, cu cari Bergson se află în vâdită înrudire de idei) și în fine cuvântările sale rostite la congresele filozofice ținute la Geneva și Bologna.

Dintre părerile filozofului amintesc pe scurt numai cele mai însemnate.

Oamenii, ca ființe raționale, au tendința de a crede, că lumea aceasta cu toate schimbările ei continue, trebuie să fie un sistem unitar și bine ordonat după principii logice, că trebuie să existe un principiu neschimbabil, o lege eternă, după care se petrec toate. Aflarea acestui plan etern ar fi deci scopul filozofiei și cu deosebire a metafizicii. Această tendință Bergson o consideră de iluzorică, pentru că cu rațiunea cunoaștem numai singuraticile etape ale evoluțiunii, însuși procesul evoluțiunii încă nu-l putem cuprinde cu formele rigide ale noțiunilor noastre. Cinematograful oricât ar fi de perfect, ne produce numai iluzia mișcării prin succesiunea repede a singuraticelor momente din actul mișcării, nu poate însă redă însuși actul mișcării. Așa este și rațiunea incapabilă de a cuprinde însuși procesul real al evoluțiunii universului. Toate încercările făcute în această direcțiune au eșuat. Așa s'a zădărnicit bunăoară încercarea lui Herbert Spencer, care a considerat singuratic fragmente deja dezvoltate, apoi le-a împreunat pentru a-și forma o idee — mai bine zis iluzie — despre evoluție. Între procesul devenirii și între lucrurile existente este aceeași deosebire, ca și între inspirația poetului în momentul când își scrie poezia și între poezia scrisă.

Aceasta e rigidă, lipsită de viață, ea poate fi examinată și descompusă de către rațiunea rece (par la froide raison) și de către logica științifică. Puterea creatoare și inspirația plină de viață nu se poate cuprinde cu formele logice. În opera genială a unui mare măestru — fie el artist sau poet — rămâne totdeauna un misterios nescio quid divinum, necuprins de logica pură.

Așa e și în filozofie. Tot ce cunoaștem cu rațiunea sunt date rigide și ne-am înșelă când am crede că aceste sunt lucruri esențiale. Realitatea e vieată, e proces desfășurat în timp, e elementul, care totdeauna îi scapă rațiunii așa zicând printre degete (l'élément qui lui échappe toujours).

Pentru a cuprinde însuș procesul vieții, trebuie să ne folosim de altă facultate a cunoașterii, nu de rațiune cu noțiunile ei logice, cari sunt numai niște umbre moarte față de realitatea vie. Această facultate este intuiția, nu cea a experienței senzuale, ci o intuiție intelectuală, mistică, de care vorbesc Platon, Plotin, Spinoza, Kant, Ficht, Schopenhauer și întrucâtva Lotze. Prin această intuiție cunoaștem sau mai bine zis simțim inexprimabila realitate.

Această parte inexprimabilă îi împreună pe toți filozofii adevărați din toate timpurile într-o singură simpatie tainică, oricât de mult s'ar deosebi ei întrolaltă. „Dans tout système philosophique, il y a un reflet de la science contemporaine; mais il y a aussi autre chose: et cette autre chose est justement la chose essentielle. Le centre même du système, c'est presque toujours une idée infiniment simple, trop simple pour être exprimée parfaitement. . . . Il faut distinguer dans une philosophie, la lettre et l'esprit. La lettre varie... L'esprit est toujours et partout le même. Au centre de toute philosophie, il y a l'intuition d'une certaine affinité avec les choses. La science, construction complexe, brise la réalité, l'arrête et la chematise dans des formes déterminées. La philosophie serait au contraire l'art de saisir, de comprendre l'univers dans son cours, dans son élan vital“. (Discursul din Bologna).

Rațiunea își are terenul ei în lumea moartă, mecanică. Îndată ce se face însă încercarea, de a cuprinde cu formele ei vieața, înainte de toate vieața noastră sufletească, se forțează și falsifică realitatea. Durarea în timp (la durée) este caracteristica ființelor vii, pe când lucrurile mecanice nu durează. Peste ele trece timpul fără a le imprimă sigilul durării, ele n'au istorie, pe când ființele vii poartă pe toate funcțiunile lor sigilul neșters al durării, ele au istorie, fiindcă au memorie și pot să compare trecutul cu prezentul.

Orice încercare de-a pătrunde vieața sufletească cu rațiunea, are ca urmare mecanizarea vieții. Sufletul se preface într-un spațiu, în care presumpțiunile ultime elemente psihice se atrag și se resping ca niște atomi după anumite legi cuprinse în formule logice. Sufletul nu este un conglomerat de atomi, ci este un proces durabil, viu. Negarea voinței libere din partea determiniștilor este o urmare a încercării absurde de a mecaniza vieața sufletească. A o mecaniza pe aceasta însemnează a sugrumă principiul vital din om (c'est étouffer le principe vital en l'homme). Senzațiunile noastre nu decurg într-un spațiu omogen, ci în durată heterogenă. Nici când nu revine o stare sufletească în aceeași formă, putere și intensitate. Nici comparații cantitative nu se pot face între ele. O intristare mai mare, nu e de două sau trei ori mai mare ca alta, ci

este un sentiment cu totul nou și ireductibil. Vieța sufletească este un singur proces, în care toate elementele (sentimente, idei, voință) sunt contopite și se străbat reciproc. Numai rațiunea face separări prin abstracție, deci prin forțarea realității. Sufletul nu e o grămadă de atomi psihici.

Mechanizarea sufletului prin rațiune ne face să ne simțim în continuă contradicție cu noi înșine. Fieștecare are convingerea imediată că este însuș făptuitorul faptelor sale, că este liber și cu toate acestea rațiunea ne face atât de plausibil determinismul. Kant, consecvent procedurii sale de-a împacă și capra și varza, a afirmat simplaminte că omul este și liber și determinat: liber, ca noumenon și determinat ca fenomenon. Bergson pătrunde mai conștient și mai adânc această problemă. Conștiința despre libertatea voinței noastre ni-o dă intuiția imediată ca ceva absolut sigur dar neexprimabil. În discuția cu determiniștii, sau și cu rațiunea proprie, trebuie să exprimăm prin cuvinte, să definim convingerea noastră. Îndată ce am făcut aceasta ne-am tăiat creanga de sub picioare, pentru că ne-am pus pe punctul de vedere al rațiunii; procesul l-am obiectivat și mortificat tescuindu-l în tuburile rigide ale noțiunilor, am mecanizat ceea ce de fapt este viu. Deliberarea, care în realitate este un proces dinamic aflător în devenire continuă, primește aparența unei oscilări în spațiu, așa că nimic nu pare a fi mai natural, decât că din mai multe motive, cel mai puternic iese învingător.

Determinismul este evident greșit, dar conform rațiunii, absolut incompetent de a cunoaște un proces viu; indeterminismul este adevărat după cea mai intimă convingere a noastră, e însă inexprimabil, pentru că, cuvintele sunt semnele noțiunilor rațiunii, iar pentru lucrurile cunoscute prin intuiție nu avem semne. Prin exprimare eul se materializează așazicând, spontaneitatea devine inerție și libertatea necesitate (la spontanité devient inertie et la liberté devient nécessité).

Sufletul este liber și în puterea memoriei sale are istorie; materia este moartă, determinată și nu are istorie. Ne întrebăm: cum se împreună în om aceste două lucruri atât de eterogene? Bergson răspunde: această deosebire nu există în realitate, ea este numai un product artificial al rațiunii, care după obiceiurile sau legile ei desface și iară compune lucrurile. Intuiția imediată nu cunoaște această deosebire (cette opposition de la perception et de la matière n'est pas donnée à l'intuition immédiat).

Fără cu teoria evoluțiunii în biologie, Bergson susține că între plante, animale și om nu există numai o deosebire cantitativă, ci deosebirea e calitativă, e bazată pe însași natura acestor ființe. „La différence entre vie végétative, vie instinctive et vie raisonnable n'est pas une différence d'intensité, ni plus généralement de degré, mais de nature“.

Omul a apărut pe pământ atunci, când puterea creatoare a separat din rândul mamiferelor o ființă, care în mod neexplicabil a făcut pașul gigantic de a construi și utiliza instrumente și arme. Omul primitiv ar trebui să se numească deci homo faber, nu homo

sapiens. Și animalele au instrumente, însă acestea sunt concrescute organic cu corpul lor. Instrumentele acestea le manuiază instinctul. Inteligența produce instrumente moarte, instinctul instrumente vii, deci între ele nu există nici o înrudire. Instinctul se referă la obiecte respective la acțiuni anumite, inteligența omului ca însușire înăscută însă nu se referă la anumite obiecte, ci la aflarea de relațiuni între ele. Inteligența este cunoașterea unei forme, iar instinctul presupune o anumită materie. (L'intelligence [considérée dans ce qu'elle a d'inné] est la connaissance d'une form, l'instinct implique celle d'une matière). Animalele sunt perfecte în felul lor în urma armoniei dintre organe și instinct, în schimb însă sunt legate de anumite obiecte, de un anumit fel de traiu din care nu pot eși; omul de altă parte este mai puțin dotat dela natură cu cele trebuincioase pentru vieță, el nu este perfect îndată după naștere, dar poate să devie perfect și tocmai în puterea moștenirii sale formale i se deschide un teren nelimitat de progresare.

Inteligența omului se numește rațiune întrucât se referă la fenomenele fizice, despre vieță însă ea nu ne poate spune nimic, decât prin traducere în limba inerției (de la vie elle ne nous apporte qu'une traduction en termes d'inertie). Intuiția are intrucâtva asemănare cu instinctul. Animalele lucrează după instinct, cu toate acestea nu se poate zice că n'ar avea nici o cunoștință despre acțiunile făcute de ele. Cunoștința aceasta mai mult trăită, decât imaginată se numește „sympathie divinatrice“, simpatie gâcitoare.

Dacă aceasta simpatie ar putea să se extindă și la alte obiecte și să reflecteze asupra sa, am avea la îndemână cheia pentru înțelegerea problemelor principale ale vieții. „Si cette sympathie pouvait étendre son objet et aussi réfléchir sur elle — même, elle nous donnerait la clef des opérations vitales, — de même que l'intelligence, développée et redressée, nous introduit dans la matière“.

Intuițiunea este instinctul devenit desinteresat, (l'instinct devenu désintéressé).

Prin această intuițiune se poate cunoaște geneza lumii întregi, dar nu prin științele exacte.

Lumea se află într-o continuă evoluție creatoare, în ea se manifestează un imbold irezistibil spre vieță. Lumea ni se prezintă ca și când un puternic râu vital ar fi străbătut în materie, organizându-o pe aceasta și formând nenumărate vietăți. Materia opune rezistență și unde aceasta e mai puternică, vieța rămâne într-o stare de somnolență subconștientă ca la plante, în animale ajunge elanul vital la varietatea nenumărată a vieții instinctive, iar în om se desvoaltă ca rațiune și intuiție. Și omul e în continuă luptă cu mecanismul și automatismul materiei. Chiar și libertatea voinței noastre, întrucât nu se înnoiește prin neconținute încordări, tinde a se mecaniza devenind obicei ce ne robește. Cugetarea plină de vieță se petrifică în formula, fără de care nu se poate exprima; cuvântul omoară ideia și litera omoară spiritul.

În natură este fără îndoială teleologie, însă e o teleologie oarbă, căci realizarea vieții se petrece de

milioane de ani cu multe aberațiuni dela țință și cu nespuse rătăcirii și jertfe. Unda vitală este reținută de cătră materie și este ferecată în cătușile mecanismului ei. Numai într'un singur punct i-a succes elanului vital să spargă mecanismul, în om. Numai în acest punct s'a înlăturat determinismul, însă numai în parte, pentrucă în om pe lângă intuiție se află și rațiune, durere rațiunea se află chiar în preponderanță.

Principiul individualității în natură îl constituie materia, pentrucă ea pricinuește despărțirea râului vital în atâtea râulețe.

„Les âmes ne sont pas autres choses que les ruisselets entre lesquels se partage le grand fleuve de la vie, coulant à travers le corps de l'humanité“.

Mișcarea râului e deosebită de materia prin care curge, deși în mod necesar cursul lui e determinat de poziția materiei (bien qu'il adopte nécessairement les sinuosités). Sau conștiința noastră e deosebită de crier, însă depinde de el, cu toate acestea soarta conștiinței, nu e legată de soarta crierului, (le sort dela conscience n'est pas lié pour cela au sort dela matière cerebrale).

Sufletul, respective conștiința, e nemuritor, nu însă ca suflet individual, fiindcă individualitatea este o scădere pricinuită de materie, ci ca parte a elanului vital.

Menirea omului — ca să ating și filozofia practică — este a deveni liber, a suprima rațiunea în favorul intuițiunii. El să lupte ca vieța să se arate în plenitudinea puterii ei nețărmurită și nepătată de materie.¹⁾

Dr. P. Roșca.

Însemnări.

Bomba dela Dobrițin. În Roma calvină a Ungurilor, într'un sumtuos palat în care-și așezase locuința interimală cel dintâi episcop de Hajdudorog, a explodat o bombă ucigașe. Acela căruia se pare a-i fi fost destinată bomba, episcopul Miklossy, a scăpat ca prin minune, dar vicarul, secretarul și avocatul noii dieceze s'au prăpădit în chip înfricoșat. atentatorii nu-s prinși nici până azi, deși poliția română i-a descoperit cu siguranță în persoanele lui Katarow și Kirilow, ruși după toată probabilitatea.

Toată lumea ungurească a văzut în bomba dela Dobrițin un atentat politic. S'au reîmprospătat amănunte din cele două mai proaspete atentate politice, făcute între confiniile monarhiei austro-ungare, cel dela Zagreb, în vara trecută, și cel din Lemberg. S'a constatat că atentatul de-acum a fost pus la cale și îndeplinit cu mare precauțiune, ceea ce lăsa de bănuț că atentatorii trebuie să fie de mult obișnuiți cu meseria asta. Și, cu toate că poporul românesc nu s'a folosit niciodată de astfel de mijloace de luptă, cei

dintâi pe cari i-a bănuț cu atentatul întreaga presă ungurească, am fost noi Românii. Mai întâi se scria că trimițătorii bombei suntem noi Ardelenii, mai apoi că sunt Românii din Regat. Ba, înverșunarea împotriva noastră mersese așa de departe chiar în ziarele guvernamentale, încât ni se spunea că vom rămâne pătați chiar și în cazul când s'ar adeveri, de pildă, că bomba a venit din Rusia.

Nu putem să știm însă nici azi dacă atentatul dela Dobrițin a fost într'adevăr un atentat politic, ori o crimă ordinară care n'are nimic de-aface cu înființarea episcopiei de Hajdudorog. Presupunând alternativa din urmă, toată discuția din presă e superfluă și bomba dela Dobrițin intră în domeniul poliției de siguranță.

Dar să presupunem, ceea ce afirmă întreaga presă maghiară, că atentatul a avut caracter politic.

Că suntem departe de a-l putea aproba și în acest înțeles, se înțelege dela sine. Noi, adică, suntem de convingerea că omul e o ființă superioară, nu e o brută; noi credem că lupta între om și om, între popor și popor, numai atunci e vrednică de acest nume când e purtată pe față, — ceea ce câștigă în întunec și tâlhărie. Mai suntem de convingerea că anarhismul și terorismul trăesc din decadența sufletului omensc, și că pe calea bombelor niciodată nu se va face dreptate și rânduială în societatea omenească.

Pe lângă aceste convingeri ale noastre, ne stă deschisă istoria poporului nostru, și în această carte cetim că neamul românesc niciodată nu s'a dejosit la astfel de arme de luptă.

Dar cercetând istoria altor popoare, ne convingem că atentatul de felul celui dela Dobrițin s'au putut înmulți numai în țerile cari n'au ca bază dreptatea, în țerile în cari căpeteniile nu cunosc maxima veche: „Justitia regnorum fundamentum“. Adevărat că anarhiștii de pildă nu sunt prea alegători: pentru ei e bun de trimis pe ceea lume orice cap încoronat, ori puternic ministru, pentrucă ei dușmănesc însași puterea. Dar nu despre ei e vorba.

Un adevărat atentat politic se pune la cale totdeauna împotriva unui întreg sistem de opresiune politică, cum de pildă a fost atentatul împotriva lui Skerlec în Zagreb. La interogator celce pușcase asupra comisarului regal a declarat că, el cu baronul Skerlec n'are nimic, dar are cu sistemul de opresiune sub care suferiseră trei ani.

Noi am spus că până azi nu e documentat că la Dobrițin s'a săvârșit o crimă ordinară, ori a fost un atentat politic, că, în amândouă cazurile suntem departe de-a putea admite astfel de arme de luptă. Dar presa și opinia publică maghiară l-a considerat dela început de-un adevărat atentat politic, și astfel, ni se pare că însuși ea a recunoscut că în țara aceasta sunt astfel de stări nedrepte din cari se pot naște astfel de atentate. Pentrucă unde e egalitate politică, unde e dreptate, poți vorbi de crime ordinare, dar e absurd să vorbești de crime politice. Împotriva cui să se îndrepteze atentatul politic dacă singura țință în care ar putea nimeri, sistemul de opresiune politică, nu există?

¹⁾ Ideile filozofice ale lui Bergson le-am expus după H. Schoen: „Heinrich Bergsons philosophische Anschauungen“, articol publicat în Zeitschrift für Phil. und phil. Kritik. Vol. 145, caietul I.

Apoi prin faptul că, fără nici o rușinare, ne aruncă chiar nouă Românilor bănuiala cea mai grea, aceeaș presă și opinie publică ungurească arată în mod evident că noi Românii suntem mai mașter tratați în țara asta. Ei zic: „Cine alții decât Valahii?” Ca și când ar zice: „Cine să-mi fi furat pânea? Un flămând, cu siguranță”.

Bănuindu-ne pe noi de atentatori, presa ungurească strigă în lumea mare: „Valahii sunt nemulțumiți la noi”.

Ne fac, astfel, un serviciu. Se înțelege, inconștient.

Conștient s'au vărsat însă, din acest prilej, ura lor nepotolită asupra noastră. A fost o adevărată erupție vulcanică: fum, lavă, cenușe, flăcări. S'au reamintit cu groază anul 48, uitându-și că în revoluție n'au spânzurat numai Românii ci și Ungurii, și că ororile războaielor civile nu pot servi ca probe în timp de pace pentru ferocitatea unui popor.

Eșirile josnice și veninoase ale presei maghiare pe noi nu ne ating. Suntem de mult imuni prin disprețul ce-i purtăm. O să vedem dacă vor atinge justiția maghiară, dacă aceasta justiție va afla cu cale să scuture de perciuni pe jidănașii redacțiilor budapestante. Ori, doar, ne vom trezi că și justiția maghiară se va declara imună, ca și noi? (I. Mihuleț).

✽

Învățătorii români sălăgeni în lumina adevărată. Desluciri de un dascăl sălăgean. Am cetit cu o adevărată mirare „deslucirile” d-lui E. Pocola, publicate sub titlul pus în fruntea acestor rânduri (Șimleul Silvaniei 1913, 27 pag. Prețul: 60 fileri). După un an și jumătate dela apariția broșurei mele: „Învățătorimea română din Sălăgiu”, iată-l în sfârșit pe d-l Pocola, fostul vicepreședinte al „Reuniunii învățătorilor români sălăgeni”, apărându-se față de invinuirile pe cari i le-am adus și cari l-au redus în fața învățătorilor români la adevărata lui valoare. Dar ce putea să răspundă d-l Pocola? Am cetit cu atențiune cele 27 de pagini ale broșurei și n'am găsit nici o singură idee clară și nici un singur lucru care ar stă în legătură logică cu cele susținute de mine. Atâta doar că eu aș fi un dușman al culturii învățătorilor — eu care ceream tocmai cât mai multă cultură, se înțelege cultură temeinică națională și cultură profesională. Da, d-le Pocola, cât mai multă cultură sănătoasă să aibă învățătorii români din Sălăgiu! Să nu mai colaboreze la reviste ungurești cu tendințe hotărâte împotriva noastră; să nu mai cocheteze cu străinii; să nu-și ascundă sentimentele în cuvinte cu două înțelesuri; să cetească literatură și istorie românească; să se ocupe serios cu pedagogia; să nu plagieze — și încă în mod greșit, — ideile altora, ci să și le asimileze pe cale sănătoasă; să lucreze pentru înaintarea tagmai învățătorilor și pentru înaintarea poporului atât de înapoiat din Sălăgiu.

Oricine a cetit broșura d-lui Pocola deodată cu broșura mea, e imposibil să nu fi văzut cât de departe e încă d-l Pocola de calea cea adevărată și aș avea o reală durere sufletească, dacă aș afla, că învățătorii români sălăgeni sunt încântați de deslucirile d-lui Pocola, căci aceasta ar însemna că încă nu s'au desmetecit din starea sufletească puțin sănă-

toasă din anii ultimi. Dar după cât știu, lucrurile în Sălăgiu au început să se îndrepte, ceea ce servește spre onoarea învățătorimei de acolo. (Dr. G. Oprean.)

✽

Reorganizarea „Convorbirilor literare”. Bătrâna și glorioasa revistă implinește, în curând, o jumătate de veac de viață. Mare minune! Într'o țară ca a noastră, unde, din nenorocire, preocupările culturale, sunt stânjenite de vârtejul politicei, unde fiecare fânăr, încă de pe băncile liceului, țintește un loc de odihnă și de îmbuibare din budgetul enorm al unui stat în care majoritatea populației trăește ca acum câteva veacuri, o revistă, care să stea ca o candelă de veghe, e o mare minune. Desigur că revista trebuie să fi întâmpinat greutăți mari, trebuie să fi avut de luptat mult ca să-și mențină o seamă de elemente în jurul ei, cari elemente erau mereu tentate de alte reviste bune platnice în bani, dar mai ales în reclamă.

„Convorbirile literare”, de multe ori, au păstrat o rezervă vinovată față de mișcarea noastră culturală, multă puțină câtă eră. Lucrul acesta i-a stricat destul. Autoritatea pe care i-o dăduseră atâția oameni mari ar fi putut servi pentru îndrumare. Deaceea, într'o vreme, abia se mai știă că mai există „Convorbiri literare”. Îmi mai aduc aminte că tot acolo s'a publicat, cândva, un studiu critic, datorit unui profesor — acum universitar — studiu care dărmă opera literară a d-lui Vlahuță și alături se tipăreau poezii — ca model, desigur — de d... M. Dragomirescu! Am văzut la „Biblioteca Fundației” frumoasele comentarii pe care le-au adăugat studenții poeziilor d-lui Dragomirescu din colecția „Convorbirilor”, între care una mi se pare că începea: „Cu capul gol de gânduri, mă întorc, ca dricul dela cimitir” și mă gândeam la curiosul criteriu după care vor fi judecat conducătorii de pe atunci ai revistei, poezia.

S'au tipărit numere la rând în care, „Convorbirile” nu înfățișau nimic din aspectul civilizației, ori barbariei noastre. Nu semnalau, nu aprobau, nu condamnau nimic.

Dacă astăzi domnește o adevărată babilonie în literatură, dacă ignoranța și turpidunea află slavnici, care să-i aprindă tămăia reclamei, apoi o parte din vină trebuie s'o punem și în spatele „Convorbirilor”. Scriitorii noștri mari s'au izolat, înainte de a ne fi lăsat o tradiție și bune obiceiuri literare, înainte de a-și fi apropiat tineretul, care ne mai temându-se de biciul criticei a pornit să joace ursul în vecini. Autoritatea „Convorbirilor” ar fi putut înfrână, ar fi putut captă forțele cu ajutorul cărora ar fi ajutat mult culturii românești. Conducătorii unei reviste — la noi mai mult ca oriunde — au un rol foarte însemnat. Ei trebuie să cerceteze cu luare aminte și cu toată obiectivitatea, orice manifestări și începuturi literare. Poate cineva, care ar fi capabil să ajungă o glorie, să bată la ușa lor și de nu va afla un răspuns și un sfat, nu e exclus faptul ca el să apuce pe un drum, care îl va duce unde nu va fi folositor. „Convorbirile”, e drept, au făcut mult în ceea ce privește incurajarea celor buni, dar n'au făcut cât trebuia.

Oricum, vestea că vechea revistă se pregătește să intre în a doua jumătate de veac cu o nouă organizare de energii tinere trebuie să bucure pe orice om care dorește progresul.

Acum, mai mult ca oricând, se simte nevoia unei reviste serioase în Bucureștiul tuturor rătăcirilor, în hărmălaia snobilor, cari întrec cu mult pe cei imortalizați de Thakeray.

Tinerețea însă e a patimilor și ne temem că atunci când revista va fi lăsată pe mâni tinere, va avea cuvânt și invidia și ura și răsbunarea. De aceea credem că se vor așeză acolo oameni cu un trecut și cu o autoritate, care să fie zăbala prea multei energii tinerești. (D. N. Ciotori.)

⊗

Șegescu — intrerupe. În camera ungară vorbește d-l Dr. T. Mihali, deschizând discuția asupra discursului lui Tisza asupra tratativelor cu România. Arată că au fost încercări de acest fel și mai înainte, și că se miră cum azi partidul kossuthist nu mai recunoaște partidul nostru național, după ce însuși Francisc Kossuth l-a cunoscut pe vremea coaliței. „Pentru că oricum am privi lucrul“, zice d-sa la un moment dat, „noi reprezentăm aici un popor de trei milioane“.

„Noi îl reprezentăm“, intrerupe Măria-Sa Șegescu.

...Cu vr'o trei săptămâni înainte. Contele Tisza vorbește în camera ungară, raportând pe larg asupra tratativelor guvernului cu România. „Trebuie să ne îngrijim, zice el într'un moment dat, ca în școlile elementare susținute de stat să dăm atâta loc limbii materne a copiilor ca ei să poată învăța scrisul și cetitul și în limba lor, și să se poată înțelege cu învățătorul până când vor ști mai bineșor unguerește“.

„Ideal pedagogic!“ intrerupe Măria-Sa Șegescu. Pentru fiul Cârnecei, pentru cel ce reprezintă poporul, e un ideal pedagogic ca capii acestui popor să poată scrie și ceti în limba lor! Dar dacă Tisza ar fi declarat: „Trebuie să excludem din școlile elementare limba unguerească, și instrucția primară să se facă exclusiv în limba națională a copiilor“, ce-ar mai fi putut exclamă reprezentantul poporului, după ce folosise gradul superlativ pentru o concesiune atât de neînsemnată?

⊗

Domnul Notar. Piesa d-lui Octavian Goga, care a avut un extraordinar succes pe scena Teatrului Național din București, a apărut în volum. Îl recomandăm cetitorilor noștri să-l cumpere cât mai repede, dacă vreau să-l aibă, căci procurorul nu doarme.

⊗

Cursurile „Asociațiunii“. D-l Dr. Silviu Dragomir a vorbit despre luptele politice dela Suplex libellus până la 1848, cari erau să fie numai o introducere a conferinței d-sale. A renunțat la istoria noastră din jumătatea a doua a veacului al XIX-lea, nefiind deplin studiată de alții.

După d-sa a ținut o conferință admirabilă domnul Dr. Iancu Nistor, profesor universitar în Cernăuți,

zugrăvindu-ne, cu adâncă cunoștință și cu pătrundere limpede, istoria Bucovinei dela răpirea ei până în zilele noastre. A fost una dintre cele mai reușite conferințe asupra căreia vom reveni.

⊗

Corespondentul „Românului“. E un om foarte învățat. Știe că în istorie sunt două teorii — adevărul e că sunt mai multe, — știe cine s'a ocupat cu istoria culturală. A cetit probabil pe Gobineau, pe Taine și e indignat când vede că alții nu i-au cetit. E sever în aprecieri, când vorbește de „Asociațiune“, căreia, desigur, dânsul i-ar putea da o nouă vieță și mai multă căldură. D-l anonim ce n'are nici măcar curajul opiniilor iscălite, se crede strașnic. Noi îl știm, însă, cine e. Îi cunoaștem modestia intelectuală ce o învălue în anonim. Asigurăm pe cetitori, că e nevinovat, deși încearcă să fie rău. Deocamdată publicăm o epigramă primită dela un cetitor.

Lui Sallust dela „Românul“.

Cât de strașnic te socioți,
Să-mi dai voie să te-admir
Numai când îl proslăvești
Pe amicul Dragomir.

Radu Spinul.

.....

Bibliografie.

Dr. Sebastian Stanca, *Pocăiții*. Studiu pentru combaterea sectei pocăiților. Sibiu, Tip. arhid. 1913. Prețul: 4 cor.

G. Diamandi, *Chemarea Codrului*. Poveste vitejească în 3 acte. Edit. „Flacăra“, București 1913. Prețul: 1 leu 50 bani.

Oscar Wilde, *Nuvele*, trad. de Dr. I. Broșu. Edit. Libr. I. I. Ciurcu. Brașov, 1913. Prețul: 50 bani.

Guy de Maupassant, *Patul Nr. 29*, trad. de Al. Dumbravă. Tip. „Progresul“. Iași, 1913. Prețul: 40 bani.

Solia Satelor, *În țeara lui Vlaicu*. Adunarea cea mare a „Asociațiunii“ ținută în Orăștie la 14 până 15 Sept. 1913. Prinos pomenirii lui Vlaicu. Tipografia „Carmen“. Cluj, 1913. Prețul: 80 bani.

V. Mestugean, *Schițe filme*. Tipogr. „Flacăra“. București, 1913. Prețul: 1 leu 60 bani.

Aviz.

Cei cari au trimis bani pentru scoarțe sunt avizați că le vor primi la începutul lunii Aprilie.

Tot atunci se va face și expediția romanului „Arhanghelii“.

Abonații noștri în întârziere cu plata abonamentului sunt rugați să ne trimită cât mai în grabă abonamentul.

Adm. rev. „Luceafărul“.